

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI

**IRAK'TA DİJİTAL BANKACILIK SİSTEMİ VE
GELİŞİMİ**

Mothana Neamah Alı ALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Barış ÖZTUNA

Çankırı – 2023

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI

**IRAK'TA DİJİTAL BANKACILIK SİSTEMİ VE
GELİŞİMİ**

Mothana Neamah Alı ALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Barış ÖZTUNA

Çankırı – 2023

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	iv
TEZ KABUL VE ONAY.....	v
ÖNSÖZ	vi
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	viii
KISALTMALAR	ix
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi

1. GİRİŞ	1
2. BÖLÜM.....	3
2.1. Banka Tanımı	3
2.2. Banka Konsepti	3
2.3 Dünyada Bankaların Ortaya Çıkış Tarihi.....	5
2.3.1 Bankacılık Geçmişi	5
2.4 Bankaların Ortaya Çıkış Nedenleri	8
2.5 Banka Türleri	9
2.5.1 Merkez Bankalar	9
2.5.2 Ticari Bankalar.....	10
2.5.3 Endüstriyel Bankalar	10
2.5.4.Ziraat Bankaları.....	11
2.5.5 Tasarruf Bankaları.....	11
2.5.6 İslami Bankalar	12
2.6 Banka Hedefleri	13
2.7 Bankaların Çalışma Prensipleri.....	14
2.8 Bankacılık İşinin Doğası.....	15
2.9 Bankacılık Sisteminin Ticaret Ve Küresel Ticaret Üzerine Etkisi.....	16
2.10 Dijital Bankacılık	17
2.11Dünyada Dijital Bankacılık Sisteminin Gelişim Aşamaları.....	18
2.11.1 Dijital İnovasyonun Temel Ekonomik Sürtüşmeler Üzerindeki Etkisi.....	18

2.12 Dijital Bankacılık Hizmetlerinin Ortaya Çıkış Nedenleri.....	21
2.12.1 Alternatif Dağıtım Kanalları.....	22
2.12.2 Günümüzde Bankaların Sunduğu Hizmetler	22
2.12.3 Dijital Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma	23
2.13 Dijital Bankacılık Hizmetlerinin Avantajları Ve Dezavantajları.....	24
2.13.1 Dijital Bankacılık Hizmetlerinin Avantajları.....	24
2.13.2 Dijital Bankacılık Hizmetlerini Dezavantajları.....	25
2.14 Dijital Bankacılık Sistemini Etkileyen Faktörler.....	26
2.14.1 2008 Küresel Mali Krizinin Dijital Bankacılığa Etkisi.....	27
2.14.2 2020 Yılı Covid-19 Krizinin Dijital Bankacılık Üzerine Etkisi.....	29

3. BÖLÜM..... 32

3.1 Irak'ta Bankaların Ve Bankacılık Sisteminin Ortaya Çıkışı.....	32
3.2 Irak'ta Bankacılık Sisteminin Gelişimi.....	34
3.2.1 Irak'ta Faaliyet Gösteren Bankaların Sayısı Ve Türleri.....	37
3.2.2 Bankaların Irak Ülke Ekonomisindeki Rolü.....	38
3.3 Irak'ta Devlet Bankaları Ve Özel Sektör Bankaları.....	39
3.4 Irak Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Zorluklar	39
3.5 Irak'ta Bankacılık Reformu	41
3.6 Irak'ta Bankacılık Sektörünün Yapısına Kısa Bir Bakış.....	43

4. BÖLÜM.....45

4.1 Irak'ta Dijital Bankacılık Sisteminin Ortaya Çıkışı.....	46
4.2 Irak'ta Dijital Bankacılık Sisteminin Gelişimi.....	47
4.3 Irak'ta Dijital Bankacılık Hizmetleri.....	48
4.4 Irak'ta Finansal Teknoloji Gerçeği	52
4.5 Elektronik Bankacılık İşlemlerinin Etkisi Ve Önemi	55
4.6 Irak'taki Dijital Ödeme Sistemi Türleri	57
4.6.1 Mobil Bankacılık Hizmetleri	61
4.7 Irak'ta Aşılması Gereken En Önemli Zorluklar	62
4.7.1 Irak'ta Bankacılık Sisteminin Gelişiminin Belirleyicileri	64
4.7.2 Nakde Bağımlılık	65
4.8 Irak'ta Elektronik Bankacılık Hizmetleri Ve Müşteri Memnuniyeti.....	65

5.SONUÇ VE ÖNERİLER.....73

KAYNAKÇA.....75

ÖZGEÇMİŞ.....89

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım "Irak'ta Dijital Bankacılık Sistemi ve Gelişimi" 'adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

18/ 10 / 2023

İmza

Mothana Neamah Alı ALI

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mothana Neamah Ali ALI tarafından hazırlanan "*Irak'ta Dijital Bankacılık Sistemi ve Gelişimi*" başlıklı bu çalışma, 18/10/2023 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliği/oy* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı*'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Doç. Dr. Barış ÖZTUNA	İmza:
Üye	: Doç. Dr. Selim CENGİZ	İmza:
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Selma KARABAŞ	İmza:

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun... /.../2023 tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu araştırma, bankacılık işlemlerinin uygulanmasına katkı sağlayan modern elektronik araçların kullanım oranlarında art arda yaşanan gelişmelerin sunumu ve Irak'ta dijital bankacılık sisteminde öne çıkan gelişmelere ışık tutmayı amaçlamaktadır. Geleneksel ödeme yöntemlerindeki eksikliklerin giderilmesine katkıda bulunan en önemli elektronik ödeme yöntemleri.

Danışmanım Doç. Dr. Barış ÖZTUNA ve aileme tezin hazırlanması sürecindeki sürekli destekleri için teşekkür etmek istiyorum.

18/10/ 2023

Mothana Neamah Ali ALI

ÖZET

Tezin Başlığı : Irak'ta Dijital Bankacılık Sistemi ve Gelişimi
Tezin Yazarı : Mothana Neamah ALI ALI
Danışman : Doç. Dr. Barış ÖZTUNA
Anabilim Dalı : Bankacılık ve Finans
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 18/10 / 2023

Bu çalışmanın amacı, Irak bankacılık sektöründe kullanılan teknolojinin (dijital bankacılık) gelişimi ile ilgili olarak Irak bankacılık sektörünün verilerini incelemek ve gelişimin boyutunu ve dijital teknolojinin performans üzerindeki etkisini görmektir. Çalışmaya hem devlet hem de özel sektör bankaları dahil edilmiştir. Kullanılan veriler Irak bankacılık sektörü için kapsamlı istatistiksel verilerin kullanıldığı Irak Merkez Bankası ve diğer bazı kurumlardan alınan verilerdir. Bireyler ile yatırımcılar arasındaki işlemlerin doğru ve hızlı bir şekilde sonuçlandırılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Bankalar, dijital bankacılık, bankacılık sektörünün gelişimi, teknolojik gelişim,

ABSTRACT

Thesis Title : Digital Banking System and Its Development in Iraq
Author : Mothana Neamah ALI ALI
Supervisor : Doç. Dr. Barış ÖZTUNA
Department : Banking and Finance
Thesis Type : Master's Thesis
Date : 18 /10 / 2023

The aim of this study is to examine the data of the Iraqi banking sector regarding the development of technology (digital banking) used in the Iraqi banking sector and to see the extent of the development and the effect of digital technology on performance. Both state and private sector banks were included in the study. The data used were collected. data that the researcher aims to numerically and accurately know the exact relationships between data and features, as well as characterization, identification and testing of the relationship between the variables in the research through Descriptive analysis of the data Research hypotheses and the data used in this study, Iraq using comprehensive statistical data for the Iraqi banking sector Data from the Central Bank and some other institutions. is the correct and fast conclusion of transactions between individuals and investors.

Keywords: Banks, digital banking, development of the banking sector, technological development.

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ACH	Otomatik Takas Odası Kontrolü
ATM	Otomatik Vezne Makinesi
BT	Bilgi Teknolojisi
CBI	Irak Merkez Bankası
G20	Irak Dinarı
GSMA	Uluslararası Mobil Ağlar Birliği
IBCS	Şubeler Arası Takas Sistemi
IQD	Irak Dinarı
IRPSI	Irak Bireysel Ödeme Sistemi Altyapıları
POC	Nakit Çekme Noktaları
POS	Satış Noktası Terminalleri
RTGS	Gerçek Zamanlı Brüt Mutabakat sistemi

TABLO LİSTESİ

Tablo No	Sayfa
Tablo 3.1: Irak'ta Bankacılık Yaygınlığı ve Bankacılık Yoğunluğu (2017-2021).....	44
Tablo 3.2: Irak Bankalarının Sayısı Ve Büyük Yabancı Bankaların Irak'taki Şubeleri	45
Tablo 4.1: Irak’ ta Otomatik Para Çekme Makineleri ve Satış Noktası Sistemleri Aracılığıyla Ödeme Hizmetlerinin Geliştirilmesi (2017-2021).....	49
Tablo 4.2: Cep Telefonu Üzerinden Yapılan Elektronik Ödeme İşlemleri Sayısının Gelişimi (2018-2021).....	50
Tablo 4.3: Irak’ta Elektronik Finansal Ürün Veya Hizmet Müşteri Yüzdelerinin Gelişimi (2017-2022).....	51
Tablo 4.4: Irak’ta Elektronik Hizmetleri Kullanma Yüzdesi.....	51
Tablo 4.5: Irak (2017-2022) Arasında Dijital Bankacılık Hizmetlerinin Kullanım Sayısı.....	52

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No

Sayfa

Şekil 4.1 : Qi Card kredi kartı sayısı 57

1.GİRİŞ

Bankalar dünyanın tüm ülkelerinde tüm ekonomik sistemlerde hayatın bel kemiği olarak kabul edilir. Devlet veya özel banka olması fark etmeksizin, bankalara bu şekilde bağımlı olmayan hiçbir ekonomik sistem yoktur. Her bankanın bir rolü veya uzmanlığı vardır. Ekonominin gelişmesi ve büyümesinde rol oynayan; ticaret, gayrimenkul, tarım ve sanayi, ihtisas bankaları gibi İslami bankalar da ortaya çıkmaya başladı. Bu bankaların işlevi ekonominin belirli bir yönünü desteklemektedir. Zamanın geçmesiyle birlikte bankacılık sektörü de çok gelişti ve bu alanda dijital teknolojinin ilerlemesiyle (dijital bankacılık) terimi ortaya çıkmıştır. Dijital bankalar ve dijital bankacılık hizmetlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte bankalar elektronik bankacılık sisteminde büyük ilerleme kaydetti. Hizmetler büyük ölçüde ve hızlı bir şekilde olmaya başlamıştır. Bankacılık hizmetlerindeki bu gelişme niteliksel değişim nedeniyle, bu alanda dünyadaki tüm bankalar arasında rekabeti arttırmış ve hizmetlerin hızlı gelişimine ayak uydurmak amacıyla gelişimini sürdürmüştür. Bankacılık veya dijital bankacılıktaki gelişmeler; bankacılık işlemlerini tamamlama hızı, yönetim kolaylığı, dünyanın her yerinden bankalara ulaşabilen akıllı telefon uygulamaları ile bankaya veya müşteriye hızlı erişim gibi bankaların işini kolaylaştıran birçok özellik sağlamaktadır. İnternete bağlantı varsa banka genel merkezine gidip işlem yapmaya gerek kalmadan, akıllı telefon uygulamaları aracılığıyla hesap açma, transfer etme, para çekme ve fatura ödeme gibi birçok işlemi hızlıca gerçekleştirilebilir. Dijital bankacılık Irak'a 2006 yılında bazı belirli bankalar aracılığıyla girdi ancak o dönemde istikrarsız siyasi durum ve halkın bankalara olan güvensizliği nedeniyle çok fazla tercih edilmiyordu. Irak hala geleneksel yöntemlerle faaliyet göstermekteydi. 2016 yılında Irak Merkez Bankası, devlet bankalarına ve özel sektör bankalarına dijital bankacılığa geçme ve dijital bankacılık hizmetlerini benimseme gerekliliği konusunda bir dizi talimat verdi. 2017'den 2021'e kadar olan dönem boyunca büyük artış görüldü. (ATM), (POC) ve (POS) cihaz sayısı ile kredi kartı sayısı 9 milyonun üzerine çıktı. Çalışanlar diledikleri zaman maaşlarını bankalardan alabiliyorlardı. Bu hizmetler büyük ölçüde başarılı oldu ve özellikle Corona salgınının (Covid-19) yayılmasından sonra, evden çıkmaya gerek kalmadan para transferi, online alışveriş yaparken bu servislere güven sağlandı.

Irak bankacılık sektörü, özellikle elektronik bankacılık alanında yatırım için verimli bir arazi olarak görülüyor ve elektronik bankacılık alanında Zain Cash, Asia Hawala ve diğer şirketler gibi birçok şirket ortaya çıktı. Dijital dönüşüm, bankacılık hizmetlerinin seviyesini arttırmakta, bireyler ve yatırımcılar arasındaki işlemleri hızlandırmakta, işlemlerini tamamlamada karşılaştıkları engelleri kağıt işlemlere başvurmadan aşarak doğru ve hızlı bir şekilde işlemlerini sonlandırmakta ve dijital dönüşüm için önemli bir itici güç oluşturmaktadır. Bankada yeni yatırım alanları açmak, böylece finansal, ekonomik ve rekabetçi büyümeyi artırmak ve nihayetinde bankacılık işlemlerini desteklemektedir. Dijital dönüşüm, müşterinin bankada fiziksel olarak bulunmasına gerek kalmadan birçok bankacılık hizmetinin müşterilere her zaman sunulmasına olanak sağlamakta, böylece dijital dönüşüm, müşterilere bankacılık hizmetlerinin her an, her yerde kolay ve şeffaf bir şekilde sunulabilmesi gibi birçok avantaj sağlamaktadır. Dijital dönüşüm teknolojilerinin kullanılması sonucunda müşterilere bankacılık hizmetlerinin sunulması için gereken sürenin azalması ve hizmet alma kolaylığının yanı sıra, bu çalışma ve sonuçların Irak'ta bulunan ekonomik kurumların, öğrencilerin ve dijital bankacılık alanındaki araştırmacıların ekonomik bilgilerini zenginleştirmek için de kullanılabilir.

2. IRAK'TA DİJİTAL BANKACILIK SİSTEMİ VE GELİŞİMİ

2.1 Banka Tanımı

Banka, birçok ülkede bir hükümet veya merkez bankası tarafından düzenlenen yetkili bir kurum olarak tanımlanır. Bankalar; servet yönetimi, döviz bozdurma gibi işletmelere ve tüketicilere finansal hizmetler sağlar. Bankalar ülke ekonomisinin önemli bir parçasıdır. Bankalar son zamanlarda hizmetlerini geliştirmiş, türlerini çoğaltmış, belirli bir iş alanında uzmanlaşmıştır (Barone, 2022).

Bankalar mevduat kabul eden ve bu mevduatları çeşitli kredi işlemlerinde daha verimli kullanmak istemektedir. Kısacası bu ana faaliyeti düzenli olarak kredi alınması veya sağlanması olan bir kuruluştur. Bankanın diğer tanımı; para, kredi ve sermaye ile ilgili her türlü işlemleri yapan, düzenleyen ve bu alandaki şahıslar ile özel ve kamu şirketlerinin her türlü ihtiyaçlarını karşılayacak faaliyetleri seçen bir ekonomik varlık olarak yürütülebilen teşkilatlanabilen bir kurumdur (Takan, 2001, s. 2). Uzun vadeli makroekonomik istikrarın sağlanmasına yardımcı olacak kurumlardır (Yıldırım, 2004, s. 12).

2.2 Banka Konsepti

Genel olarak bankaların konsepti bireylerden ve işletmelerden tasarruf toplayan, bunları kredi yoluyla gelir getirici işletmelere yönlendiren, ödemelere aracılık eden, para transferi, hesap tahsilatı, teminat kabulü gibi çeşitli hizmetler sunmaktır. Başka bir tanıma göre banka; para ve kredi ile ilgili her türlü işlemleri yürüten ve organize eden, bu alandaki her türlü ihtiyacı karşılamak üzere şahıslar ile özel ve kamu şirketlerinin faaliyetlerini ana faaliyet alanı olarak seçen ekonomik bir kuruluştur. Bankalar ticari kuruluş olarak faaliyetlerini sürdürmekle birlikte ekonomik sistemin bir parçası olarak pek çok işlevi yerine getirmektedirler. Finansal aracılık, likidite sağlama, kredi arayanlara değer verme ve hizmet etme, gelir ve servet dağılımını etkileme, ücretlendirme politikalarının etkinliğini artırma ve iç ve dış ticareti

genişletme, bankaların ekonomik sistemdeki en önemli işlevlerinden bazılarıdır (Al-Najafi, 1977, s. 31).

- Sermaye istihdamı
- Üretimin canlandırılması
- Tasarrufu teşvik etmek
- Madeni para veya nakit için teminat sağlama
- Dış transferlerin yönetimi ve pazarlanmasıdır.

Bankalar, işlerin yürütölmesi için önemli bir dayanak olarak kabul edildikleri için ulusal ekonomide önemli bir rol oynamaktadır. Bir ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum, hangi hesabı taşırsa taşırsın bu mali kaynakların toplanmasından ve bunların kullanılmasından belli olmaktadır. Bankaların, ekonomide etkinliğin artırılmasına yönelik yaptığı çalışmalar, yerine getirdiği görev ve hizmetler ile tüm sektörlerin faaliyetlerini sürdürebilmesi için gerekli fonlamayı sağlamasıyla ekonomik kalkınmanın dayandığı en önemli kurumlardan biridir. Faaliyetlerini sonuna kadar sürdürürler. Finansal kurum türleri arasında, faaliyetleri mevduat kabul etmeye ve kredi vermeye odaklanan ticari bankalar vardır. Bu fazla fonu olanlar ile bu paraya ihtiyacı olanlar arasında aracılık yapabilmesiyle ekonomideki en önemli finansal araçlardan biri haline gelir (Jumaa ve Amal, 2017, s. 6). Borç verme politikaları, gelir ve servet dağılımını etkileyebilir. Öncelikli sektör ve bölgelere düşük faizli kredilendirme yoluyla istihdam yaratılması nispeten düşük gelirli grubun gelirini arttırarak gelir dağılımını daha adil hale getirir.

Bankalar itibari para yaratarak bir ekonomideki para arzını belirlemede önemli bir rol oynarlar. Ne kadar çok para kazanılırsa, ekonomide o kadar az kayıt dışı işlem olur. Kâğıt paranın oluşumunu belirleyen temel unsur kanuni yedek akçe oranıdır. Bu oran ne kadar düşükse, bankaların yarattığı itibari para miktarı o kadar fazladır. Ekonomide fiyat istikrarını sağlamak için hükümetler çeşitli politikalar uygulamakta ve bankalar, merkez bankasının çeşitli enstrümanlar kullanarak uyguladığı bu politikaların amacına ulaşmasında önemli rol oynamaktadır. Bunlar yasal asgari karşılık oranı, reeskont oranı, açık piyasa işlemleri, likidite, mevduat faiz oranları ve

seçici borç verme politikaları gibi para politikası araçlarıdır (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2020, s. 4-5).

2.3 Dünyada Bankaların Ortaya Çıkış Tarihi

2.3.1 Bankacılık Geçmişı

Bankacılığın kökenleri, para dediğimiz satın alma aracının ülke ekonomisinde henüz kullanılmadığı o ilk günlere dayanmaktadır. O zamanlar insanlar tapınaklara mallarını çeşitli tehlikelerden korumak için güvenirdi. Hatta din adamları kendilerine emanet edilen malı boş bırakmamış, bir ücret karşılığında ihtiyaç sahiplerine vermişlerdir. Bu da tarihte bankalara para aktarma işlevini başlatıcı etki yarattı. Bu nedenle tarihteki ilk bankalar tapınaklar, ilk bankacılar ise din adamları olmuştur. Arkeologlar, bankacılık işlemlerinin MÖ 3500 yıllarında Mezopotamya'daki Uruk'taki Kızıl Tapınak'ta yapıldığını gösteren tarihi belgeleri ortaya çıkardılar (Sümer, 2016, s. 487).

Bu tarihi belgelere göre eski bankacılık sistemlerinde, Mezopotamya'daki bankalar tohum ve tahıl şeklinde krediler veriyorlardı. Babil İmparatorluğu döneminde bankacılık hizmetlerinin önemi daha da arttı. 21. yüzyılın ilk on yılında nl Babil hükümdarı Hammurabi, Hammurabi Kanunu'nun tapınaklarda zorla bağışlama prosedürünü, borç tahsilat yöntemlerini, alınan faiz miktarını, rehin, rehin ve kefalet şekillerini düzenlediğı bilinmektedir. Antik Yunanistan'da ise trapez olarak adlandırılan bankacılar bankacılık işini yürütürdü. Halkın saray avlularında "salıncak" adı verilen eğik masaların etrafında toplanarak ticaret ve diğerk yaşam koşullarını tartıştığı, daha sonra bu adetlerin Roma dönemine geçtiğı ve aynı çevrelerde para ticaretine dönüştüğü söylenmektedir. İlk devlet bankaları Antik Yunan'da kurulmuştur. Banka faizleri yükseldikçe her ilçede bir devlet bankası kuruldu. İlk bankacılık krizi Atina'daki Sinod'da meydana geldi. Bu kriz, borcun bir kısmının silinmesi ve fonların borçlular lehine yeniden değerkendirilmesiyle aşıldı (Cruz,2016).

Orta Çağ'da savaşlar ve siyasi istikrarsızlık nedeniyle Avrupa'da ekonomik ve ticari faaliyetler yavaşlamış, faizi yasaklayan dini inançların yayılmasıyla bankacılık

faaliyetleri gerilemiştir. Bundan dolayı para ve kredi tacirlerinin sayısı azaldı ve bu işlemlere sadece Lombardlar ve Yahudiler dahil oldu. On birinci yüzyıldan itibaren Lombardlar ve Yahudiler faiz yasağından yararlanarak Avrupa'ya yayıldılar ve kredi işini kontrol altına aldılar. Ticaret ve genel bankacılık alanında her yerde aynı kurallar ve düzenlemeler geçerli kılındı. Bazı Lombard sarrafları özellikle 1290'dan sonra hastalandılar ve İngiliz ve Fransız hükümetlerine büyük borçlar verdiler. Bugün bildiğimiz şekliyle bankacılık Orta Çağ İtalya'sında ortaya çıkmış olsa da, bu fikirler İtalya'da birdenbire ortaya çıkmadı. Belirli ihtiyaçların getirdiği bir sürecin sonucuydu. O zamanlar İtalya'da bankacılık, uzun yıllara dayanan gelişimin doruk noktasıydı. İtalya, on ikinci ve on üçüncü yüzyıllarda bankacılığın doğum yeri olarak kabul edildi. Bunun nedeni, İtalyan finansörlerin ve tüccarların para piyasasını yönetmenin yeni ve daha iyi yollarını geliştirmek için mevcut bilgilerini kullanmalarıydı. Diğer bir sebep ise İtalya'nın küresel ticaret ağının merkezinde yer almasıydı (Ferguson ,2008, s. 32-33).

Barselona, Cenova ve Venedik bankacıları, karadan ve denizden toplanan parayla ticaret yapan modern ticari bankalar gibi hesap bazında yöntemi kullandılar. 16. yüzyılın mali krizi nedeniyle, 1581'de Venedik'teki Banco della Pizzeria da dahil olmak üzere tüm Venedikli bankacılar iflas etti. Tarihte bankacılık adına sahip en eski kurum Bank of Barcelona'dır ve 1401 yılında Venedik'te ilk devlet bankası kurulduğunda kurulmuştur. Yıl 1587'de 19. yüzyılın sonlarında dünyada kapitalizm kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte; Bankalar orta ve uzun vadeli krediler sunarak yatırım ve bankacılık hizmetlerinde uzmanlaşmıştır. Orta Çağ'da gelişen ve Orta Çağ'da gelişmeye devam eden bankalar, özellikle o dönemde insanlara ekinler için borç para vermeye veya seferleri finanse etmeye odaklanan ticaret ve kredi bankaları ve banknotlar ilk olarak Bank of England tarafından basıldı (Cruz, 2016).

1609 yılında kurulan Bank of Amsterdam, modern anlamda bankacılık etkinliğini gösteren ilk banka oldu. Venedik Bankası 1637'de kuruldu. Diğer ülkelerde olduğu gibi burada da bankalar ilk olarak yazarkasaların gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Daha sonrasında 19. yüzyıla gelindiğinde bankalar büyük ölçüde ekonomik ve ticari faaliyetlerin kolaylaştırıcısı hatta düzenleyici kurumlar haline gelmiş ve iş kollarına

göre uzmanlaşmaya başlamışlardır. Venedik Cumhuriyeti'nin başkentinde kayıtlı bankaya mevduat toplama ve bu mevduatların bir kişiden diğerine transferini düzenleme görevi verilirken, bankanın mevduatları kullanması yasaklandı. Daha sonra Banco del Rialto, Venedik Bankası'nı oluşturmak için ikinci resmi banka olan Banco del Giro ile birleşti. Venedik Bankası, özellikle armatörlere ve dış ticaretle uğraşan kişilere orta vadeli krediler vererek borç verme işlemleri yürüttü ve ticaretin gelişmesine katkıda bulundu (Ceylan,2013, s. 6).

Bankalar 19. yüzyılda, çekin bir icra aracı olarak ortaya çıkması ve endüstriyel ve ticari devrim ve ardından ticari bankalar gibi bankaların işlerinde uzmanlaşmanın ortaya çıkmasıyla önem ve etkinlik doruğuna ulaştı. Paralarını ticari ve sınai projelere yatırmakla sınırlı olan gayrimenkul bankaları ve gayrimenkulleri yöneten tacirlere kredi vermeye güvenenler ve işi tasarruf sahiplerinin, hissedarların birikimlerini özellikle kendi çıkarları için toplamak olan yatırım bankaları geliştirdi. Sonuç olarak, bankacılığın gelişiminin önemi ve ciddiyeti ile büyük bir değişim olduğunu ve ek fon yaratabilmeleri nedeniyle ticari bankaların faaliyetleri için belirleyici bir öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ticari bankaların mevcut nitelendirmesi, bu bankaların yatırılan fonların değerini çok aşan, kendi maliyetlerine göre borç vermeleridir ve bankaların en önemli işlevi olarak kabul edilen bu süreçte para kazandırma denir (Abdelhak, 2014, s. 53).

Bugünkü adıyla bankalar, 20. yüzyılda özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tüm bankaların tüm ülkelere kredi vermeye başlamasıyla ortaya çıkmaya başlamış ve o dönemde bireysel bankacılık hayatın önemli ve vazgeçilmez bir konusu haline gelmiştir. Zaten 20. yüzyılın sonlarında, endüstri, çoğu finansal hizmetin marjinal olduğu nispeten yüksek derecede bilgisayarlaşma ile karakterize edilmiştir. Ödemeler genellikle yalnızca nakit veya fiziki çekler gerektirir ve yeni ürün hizmetlerin kurulumu genellikle şahsen bulunmayı veya evrak işlerini gerektirir. İnternet bankacılığı adı verilen bankacılık hizmetlerinin ilk versiyonu 1981 yılında oluşturulmuştur (Aydın, 2006,s. 22).

"Çevrimiçi bankacılık" terimi ilk olarak 1980'lerin sonunda, sabit hatlı bir telefon aracılığıyla bir banka hesabına erişmek için bir terminal, klavye, televizyon veya

bilgisayar monitörü kullanılması gerektiğinde popüler olmuştur. Bu sayede bankacılık teknolojileri günümüzde çok gelişmiştir. Bankaların Dijital Dönüşümünün 20. yüzyılın sonlarında ve 21. yüzyılın başlarında bankacılık dünyasındaki en önemli gelişmeleri ,1980'lere kadar uzanır. Ancak bankaların gelişmesiyle birlikte başlayan çevrimiçi bankacılık hizmetlerinin ortaya çıkmasıyla gerçekleşti. İnternetin akıllı telefonların yaygınlaşması mobil bankacılık trendini hızlandırdı. Birçok müşteri işlemlerini en azından bir kısmını geleneksel bankalarda yürütmeye devam ederken, J.D. 2021 için bu cihazların %41'inin yalnızca dijital hale geleceğini gösterir (Bitty,2021).

2.4 Bankaların Ortaya Çıkış Nedenleri

Bankacılık ilk olarak paranın kullanılmadığı insanların mallarını koruma ve muhafaza etmek için kullanılan tapınaklarda sakladığı ve bunları ihtiyaç sahiplerine veren din adamlarının döneminden itibaren ortaya çıkmıştı. Daha sonraki dönemlerde bu eylemler yöneticiler tarafından yapılmaya başlandı. Zamanla insanlar, sahip oldukları malları ihtiyaç duydukları diğer mallarla takas etmeye başladılar ve bu da bir ödeme aracına ihtiyaç duyulmasına neden oldu. Ticaret devam ederken; Başka yerlerden kaynak bulma, kıymetli madenleri taşımamanın zorluk ve tehlikeleri, madenleri teminat altına alma, krediyi tercih eden alıcı ile nakit isteyen satıcı arasındaki anlaşmazlıklar bankaların ortaya çıkışını kolaylaştırmıştır. Bilhassa ticaretin gelişmesi, paranın icadı, yeni yerlerin keşfi, kıymetli madenlerin keşfi ve sanayinin ortaya çıkması ile bankacılık hareketleri hızlanmıştır (Aydın, 2006, s. 12).

Tapınaklarda başlayan bankacılık, yerini daha birçok özelliğe sahip yüksek, konforlu ve çekici binalara bırakmıştır. Günümüzde bilgi çağı ve teknolojinin getirdiği yenilikler sayesinde bankacılık sektörü hızla büyüyen bir sektör haline gelmiş ve bu hızlı büyüme "rekabet ve değişim" gibi bazı kavramları gündeme de getirmiştir. Tüm örgütler için bir zorunluluk haline gelen bu kavramlar, onların hayatta kalmalarının anahtarı haline gelmiştir. Bir organizasyonun değişen koşullara, yeni teknolojilere ve

artık tüketici olan müşterilerinin ihtiyaçlarına cevap verebilmesi zorunlu hale gelmiştir. Bankacılık sektörü de hizmet anlayışındaki varlığını ve farklılıklarını ortaya koymaya çalışmıştır. Artık bankalar kendi yapılarını yeniden düşünürken kendilerini nasıl sunacakları, reklamlarını nasıl yapacakları ve müşterilerini nasıl çekecekleri konusunda yarışıyorlar. Rakiplerinden daha iyi olduğunu kanıtlamak isteyen bankalar, kurumsal kimlik araştırmalarında görsel kimlik araştırmalarına yeterince önem vermek ve bu alanda yenilik yapma konusunda büyük önem ve çalışmalar yürütüyorlar (Yetgz, 2009, s. 9-10).

2.5 Banka Türleri

Tarihte değişim, ihtiyaç, teknoloji kapsamı boyunca hızla gelişen birçok banka türü ortaya çıkmıştır.

2.5.1 Merkez Bankaları

Merkez Bankası, devletin mali işlemlerini yürüten ve mali kurumların ekonomi politikasını desteklemek için davranışlarını etkileyebilen bir devlet kurumudur. Merkez Bankası, ekonomide ticari bankaları yönetmekte ve karlılıklarını korumak için çeşitli şekillerde etkilemektedir. Merkez bankası, birlik ilkesi olarak bilinen avantajıyla diğer bankalardan ayrılmaktadır. Para ve kredi çekleri vermektedir. Her lke için bir merkez bankası vardır. (Shiha,1999, s. 75).

Merkez bankaları bir ekonomide hükümetleri finansal sistemin gelişmesine katkıda bulunma , para politikasını uygulama gibi görevleri yerine getirir. Kredi ve para sağlamayı yöneterek piyasa faiz oranlarını belirler. Bir grevide fiyat istikrarını sağlamak ulusal paranın değerini korumaktır. Bankaların rezervlerini ellerinde tutarak demeler sistemini yönetirler. Bu sayede en son kredi veren kuruluş olarak bankaları denetleme ve düzenleme yoluyla finansal sistemin istikrarını sağlarlarv (Altuntaş,2012, s. 73-84).

2.5.2 Ticari Bankalar

Ticari bankalar, kalkınma planının hedeflerini gerçekleştirmek ve ülke ekonomisine destek olmak amacıyla vadesiz veya vadeli mevduat kabul eden, yurt içi ve yurt dışı finansal işlem ve hizmetleri yürüten, tasarruf mevduatı geliştirmeyi amaçlayan bankadır. Yurt içinde ve yurt dışında, Merkez Bankası tarafından belirlenen şartlara uygun olarak finansal yatırımlara katılım ve proje oluşturulması ve gerekli bankacılık işlemleri dahil olmak üzere ticari ve finansal hizmet sağlamaktadır. Ticari bankaları diğer finans ve bankacılık kuruluşlarından ayıran belki de en önemli ve ekonomiyi etkileyen en tehlikeli şey, bu bankaların tek başına veya toplu olarak para yaratabilmeleridir. Banka, müşterilerine gerçek mevduat vermeden kredi sunmakta ve karşılığında toplumdaki para arz ve talebini etkileme kabiliyetinin yanı sıra para politikasını açınsındanda etkilemektedir. Toplumda yaygınlaşması, bireylerin bankacılık hizmeti almasını kolaylaştırmakta, aynı zamanda bu bankacılık kurumunun en fazla mevduatı toplayabilmesini ve bankacılık hizmeti verebilmesini sağlamakta, bu da ülke ekonomisini ciddi bir şekilde etkilemektedir (Kurdi, 2010). Ticari bankalar ekonominin fon ihtiyacı olan kesimleri ile fon fazlası olan kesimleri arasındaki bağlantının sağlanması açısından son derece kritik bir role sahiptir. Bu bankalar başta aracılık olmak üzere, küçük miktarlarda ve kısa süreli fonların toplanarak bunların uzun süreli kaynak haline getirilmesi, geliştirilen ve uygulanan çeşitli finansal yöntemler vasıtasıyla ticaretin gelişmesine katkıda bulunulması gibi birçok önemli fonksiyonu yerine getirmektedirler. (Sevim ve Eyüpoğlu, 2016, s. 211-223)

2.5.3 Endüstriyel Bankalar

İlk sanayi bankası 1900'lü yılların başında ticari banka kredisine hak kazanamayan dar gelirli sanayicilere kredi sağlamak amacıyla kurulmuştur. Sanayi Bankası sınırlı bir hizmet yelpazesi sunar. Ana görevi; işletmelerde özellikle faaliyetlerinin bir sonucu olarak, yatırımlar ve bireylere kredi şeklinde gelir dönüşü yoluyla üretken faaliyetlerin gelişimini teşvik etmektir. İşletmelere yirmi yıla varan uzun vadeli taksit

hizmetleri sunar. Bir sanayi bankası, cari hesap açamaması nedeniyle ticari bir bankadan farklıdır. Sanayi bankaları, özel sanayi sektörüne orta ve uzun vadeli finansman ve teknik yardım sağlamak için açıklık politikası izlemeye çalışan sanayi bankalarının oluşturulması yoluyla geliştirmekte olan ülkelerde bir sanayi üssü oluşturulmasına yardımcı olmuştur. Sanayi Bankası, geliştirmekte olan ülke ve ülke ekonomilerinde önemli rol oynayan birçok sanayi projesinin özel sektörde oluşmasına olanak sağlamış, bir kısmı da sanayi projelerinin kalesi haline gelmiştir. Bahsedildiği gibi, sanayi bankaları sadece bazı sanayi projelerinin sermayesine katılmamakta, aynı zamanda her büyüklükteki (büyük, orta ve küçük) sanayi projelerini desteklemek ve geliştirmek için gerekli finansmanı sağlamaktadır (Al Shabib, 2012, s. 4).

Sanayi bankaları, finansmanlarını yönetmek ve kaynaklarını maksimize etmek için uzun vadeli kaynaklar elde etmek amacıyla sermaye piyasasına bakarlar. Bu nedenle, sanayi bankasının kaynakları, sermaye ve rezervlerin mülkiyetinde temsil edilmekte ve merkez bankası veya yürürlükteki kanun, sanayi bankasının sanayinin lehtarlarına sağlayabileceği kredilerin belirlenmesine sıklıkla müdahale etmekte ve bu bankalar, bir dizi yasa ve yönetmelikle düzenlenir (Al Shabib, 2012, s. 4).

Sanayi bankalarına örnekler: Çin Sanayi Bankası, Irak Sanayi Bankası, Kore Sanayi Bankasıdır.

2.5.4 Ziraat Bankaları

Ziraat Bankaları, tohum, gübre ve ilaçları finanse ederek ve satın alarak, tarım makineleri kiralayarak ve hayvancılığı teşvik ederek tarıma hizmet eden ve bu tarımsal hizmetlerin mevsimsel döngüler nedeniyle kısa fonlama dönemlerine sahip bankalardır. Bu finans kuruluşunun tarım sektöründe finansal işlemler gerçekleştirirken, hizmetlerini bu sektördeki tüm işçilere ve tarımsal süreci besleyen veya destekleyen tüm tarımsal amaçlara yönelik olarak sunmaya çalıştığı bilinmektedir (Salman, 2014, s. 132-133).

2.5.5 Tasarruf Bankaları

Tasarruf bankaları, bireysel tasarrufları toplama ve bunları ekonomik ve sosyal kalkınma alanına yatırma konusunda uzmanlaşmış bir bankadır. Bu bankalar, vatandaşları birikimlerini özel hesaplara yatırmaya teşvik ederek düşük gelir gruplarını cezbetmek için çalışır. Bu bankaların bir kısmı ticari değildir. Birikimleri çekmeyi veya yönetmeyi amaçlar bu da tasarruf işlemlerini gerçekleştirmektedir. Sadece geçerli yasa ve yönetmeliklerle tanımlanan sınırlı alanlara yatırım yapılabilir. Tasarruf bankaları, kaynakları için bireysel tasarruf sahiplerine güven sağlarlar (Judy ve Dosari, 2021, s. 16).

2.5.6 İslami Bankalar

Bir bankacılık ve finans kurumu olarak İslami bankalar, İslam hükümlerine uygun olarak fon toplar ve bunları İslami dayanışma toplumuna hizmet etmektedir. İslami bankalar, en büyük merkezleri Bahreyn ve Malezya'da olmak üzere, başta Orta Doğu ve Güneydoğu Asya olmak üzere 75'ten fazla ülkede faaliyet göstermektedir. İslami bankacılık, geleneksel faiz getiren bankacılığın yanında bir bankacılık seçeneği olarak konumunu sağlamlaştırmıştır. Son yirmi yılda hem İslami hem de gayrimüslim ülkelere hızla yayılmıştır. İslami bankacılık sektörünün büyümesinin yirmi yıldaki büyümesinin hızlanmasında en büyük etki, 2000 yılından bu yana yılda en az %15 oranında ve şu anda iştirakler dahil 350'den fazla banka olduğu bildirilmektedir. HSBC Amanah Bank ve City İslami Yatırım Bankası gibi düzenli İslami bankaların dünyada toplam varlıkları yaklaşık 1,1 trilyon ABD Doları tutarındadır (Al-Karasneh, 2013).

İslami bankacılığın büyümesi dünya çapında birçok kurumun ilgisini çekmeye devam etmiştir. İslami bankalar genellikle birkaç alana bölünür. Bunlar sırasıyla (Pollard ve Summers,2007, s. 313-330).

Uluslararası Kalkınma Bankaları: Bu bankalar birkaç ülkeye aittir ve ana görevleri; kalkınma projelerine katılarak, iyi krediler sağlayarak etkili kamu, özel sektör programlarını finanse ederek ve bu tür bankaların oluşturulması , yönetilmesi yoluyla bu ülkelerde kalkınmayı teşvik etmektir.

Sosyal Bankalar: Temel amacı iyi krediler, yardımlar ve sübvansiyonlar sağlayarak insanlar arasındaki işbirliği ve sosyal dayanışma bağlarını güçlendirmektir. Nasser Social Bank gibi bu bankalar da sosyal boyuta odaklanmaktadır. Zekât, kararlaştırılan oranlarda dağıtılır.

Yatırım Finansmanı Bankaları: Bunlar, bazı geleneksel bankacılık hizmetleri sunmalarına rağmen, başlangıçta finansal kuruluş olarak kayıtlı olan bankalardır.

Çok Amaçlı Bankalar: Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki Dubai Islamic Bank veya Suudi Arabistan'daki Faisal Islamic Bank gibi adından da anlaşılacağı gibi çok çeşitli bankacılık, ticaret, finans ve yatırım faaliyetlerinde bulunan İslami bankalardır.

İslami finans kurumlarının yaklaşık yüzde 25'i artık gayrimüslim ülkelerde faaliyet gösteriyor. Avrupa ve Kuzey Amerika'da yaşayan Müslümanlar için faiz getiren bankaların çoğu, daha fazla bankayı çekmek için "İslami pencereler" açıyor.

2.6 Banka Hedefleri

Bankaların diğer ticari kuruluşlar gibi hedefleri vardır. Banka'nın stratejik hedefleri aşağıdaki gibidir (Bank Its Origin, Meaning, Objectives & Function ,2022, s. 2)

- Kapsamlı ekonomik faaliyet ile karı maksimize eden bir kurumun oluşturmak
- Halktan düşük faiz oranlarıyla tasarruf veya atıl para toplamak ve bu parayı kamuya daha yüksek faiz oranlarıyla borç vermek
- Faiz oranı
- İnsanlara tasarruf eğilimi aşılacak.
- Ödeme gücü sağlamak için insanları para yatırmaya motive etmek
- Para arzını artırmaya alternatif olarak para karşılığı para yaratmak.
- Birikim yoluyla servet biriktirmek.
- Yatırımları hızlandırılmak
- Müşterilere hizmet sağlamak.

- Para piyasasını kontrol ederek ekonomik istikrarı sürdürmek.
- Ekonomik konular kapsamında artan işbirliği ve hükümete tavsiyeler sağlamak
- Ticaret, ekonomi ve sosyo-ekonomik kalkınma oluşturmak
- Bir merkez bankası olarak banknot , para basımı ve kontrolü
- Bir merkez bankası olarak döviz kurlarının bakımı ve kontrolü.
- Mikro ve küçük işletmeler için lider finansal hizmetler sağlayıcısı olarak pazar konumunu sürdürmek
- Süreçleri optimize ederek müşteri hizmet kalitesinin iyileştirmek
- Dijitalleşmeyi teşvik etmek.
- Sağlam risk yönetimini sürdürmek için finansal hizmetleri müşterilerin ihtiyaçlarına göre uyarlamak
- Sigortacılıkta yüksek standartlar sağlamak
- Yatırımcılar için sürdürülebilir etki, finansal getiri sağlamak üzere yüksek düzeyde profesyonellik ve mükemmel müşteri hizmeti sunmak üzere çalışanlarımızın gelişimine yatırım yaparak. Operasyonel verimliliği arttırmak için çalışanlar ilişkisinde sıkı uyum ve iç kontrollerde bulunmak.

2.7 Bankaların Çalışma Prensibi

Bankaların çalışma prensibi, diğer şirketlere ve toplam faaliyetlerine göre küçük bir sermaye yüzdesi kullandıkları için borç alıp verme fikrine dayanmaktadır ve bankalar kendi sermayesine sahiptir. Kredi ve yatırım kayıplarına veya beklenmedik nakit çekimlerine karşı bir koruma biçimini hesaplar (George A. Selgin, 2022).

Bu kuruluşlar, tarihsel olarak fon fazlası olanlar ile az olanlar arasında bir köprü görevi görmüştür (Kale, 2017: 210). Klasik bankacılık anlayışında bankalar mevduat toplamaktadır ve bunları belirli bir faiz oranı üzerinden finansman ihtiyacı olan şirketlere borç vermektedir (Menüç, 2017, s. 2).

Genel olarak bankaların değerli varlıkları kabul eden, bu varlıkları en verimli şekilde kullanan ve sahiplerinin ihtiyaçları doğrultusunda hareket eden finansal, ticari ve ekonomik kuruluşlar olduğu söylenebilir. Tarih boyunca bankaların temel işlevlerine bakarsak, bazı genel yönlerinin ön plana çıktığını görürüz. Kısaca, bu genel yönler

şunlardır: varlıkları tutmak, varlıkları biriktirmek ve varlıklar karşılığında borç vermek. Bankalar mevduat kabul eden ve bu mevduatları çeşitli kredi işlemlerinde en verimli şekilde kullanan ticari ve ekonomik kuruluşlardır. Aslında faaliyetlerinin amacı düzenli olarak borç almak ve borç vermektir (Kaya vd. , 2017, s. 3).

2.8 Bankacılık İşinin Doğası

Bankacılık sürecinin doğası piyasadan fon almak ve sonra onları piyasaya iade etmektir. Bu noktada banka diğer insanların parasıyla ilgilenmektedir. Bunlar ister özel mülk olsun, toplamın küçük bir yüzdesidir. Sermaye, rezervler, birikmiş karlar bu kaynaklarının toplamıdır. Yani dış kaynaklar kişisel olmayan kaynaklar toplamın önemli bir bölümünü oluşturur. Bankanın kaynaklarının toplamı yani, başkalarının parasıyla işlem yapmak dikkat edilmesi gereken bir durumdur. Başkalarına borç vermek açısından en riskli olan bankadır. Bu nedenle bankacılık, banka ile mevduat sahipleri arasındaki işlemlerde güvene dayalıdır. Banka, özellikle mevduat çekerken yükümlülükleri için yeterli likiditeyi sürdürmek amacıyla borç verme işi ile mevduat hacmi arasında eşleştirme ilkesini uygulamalıdır. Bankacılık, aşağıdakiler gibi çeşitli işlevleri yerine getirir: Çeşitlidirler ve teknik, finansal ve ekonomik konularla sınırlı değildirler. Ülkedeki diğer tüm ekonomik ve sosyal faaliyetlerle bağlantılıdır. Endüstriyel faaliyetin tüm gereksinimlerinin ve unsurlarının karşılandığı bir endüstri olarak kabul edilir. Bankalar ekonominin tüm alanlarında, üretimde ve hizmetlerde aktif olduğundan, toplumdaki bankacılık ve finansal gelişme ve ekonomik refah derecesini gösterir (Rais, 2014, s. 4-5).

Bu işlevlere ek olarak, bazı önemli hususlar (Rais, 2014, s. 4-5).

-Bankacılık sürecini ayırt etmenin karmaşıklığı nedeniyle, birçok ortak özellik klişe ile karakterize edilir ve standart (standart) olarak kabul edilen hizmetler şunları içerir: belgeli krediler, cari hesaplar, borç verme, tasarruf hesapları, vadeli mevduatlar, fatura tahsilatı, değerli kağıtlara yatırım vb.

-Bankacılık, bir toplum veya ülkedeki ekonomik özgürlük ve finansal ve bankacılık faaliyetinin düzeyine bağlı olarak bir uzmanlık ve beceri haline gelir.

2.9 Bankacılık Sisteminin Ticaret Ve Küresel Ticaret Üzerindeki Etkisi

Bankacılık sistemi, herhangi bir ülkenin ekonomisinin bel kemiğidir. Ekonominin büyümesi ve iş geliştirme için ihtiyacı olan parayı barındırır. Sermaye piyasaları genellikle az gelişmiş olduğundan, özellikle gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşir. Bu nedenle küçük işletmelerin büyümesi için ihtiyaç duyduğu paranın çoğu banka kredilerinden gelir. Bu para olmadan şirketler büyüyemez ve yeni istihdam yaratılamaz. Ancak, ödünç para vermek geri almaktan daha kolay olduğu için finansal krizler yaygındır. Bu durum bankaların parası bittiğinde borç verecek miktarı bulunduramadığında ekonomiyi durdurabilir. Bu nedenle bankacılık krizlerinin etkisi çok şiddetlidir. 1995'te Meksika'da yaşanan bankacılık krizi ve 1997 ile 1998'de Asya'da yaşanan bankacılık krizleri gibi Asya ülkelerini bir bütün olarak toplumu etkileyen bir ekonomik durgunluğa sürükledi. Arjantin ve Bolivya, bankalarında büyük miktarda kötü borç bulunan ülkelere iki örnektir. Bu sebeple bugün birçok ülke bankacılık krizlerini dikkate almaktadır. Uluslararası ticaret tüm bileşenleriyle birlikte, tüm uluslararası ticaret operasyonlarını desteklemek ve finanse etmek için ticari bankalara şiddetle ihtiyaç duymaktadır. Bu bankaların uluslararası ticareti finanse etmek için sağladığı krediler ve kredi imkanları sayesinde gemiler, uçaklar ve birçok nakliye kamyonlarıyla ticaret gerçekleşir. Dış ticaretin finansmanının niteliği, daha yüksek oranlarda döviz sağlayan tek kaynak olması nedeniyle özellikle bireysel ürün ihraç eden ülkeler tarafından en çok dikkat edilen konulardan biridir. Tüm bu ticari faaliyet sayesinde, ihracatçı tüccar ile ithalatçının yüz yüze iletişim kurma zorunluluğu olmadan çok büyük gelir getirir. (Ghalib, 2018).

Hem ihracatçı hem de ithalatçı tüccar iki taraf içinde bu faaliyet avantajlıdır. Her iki tarafta alım ve satış işlemleriyle ticaret yaparak kar sağlar. Bankalar da bu süreçte dahil olan tüccarlara, finansman, destek ve garanti sağlayarak bu faaliyetten yararlanır. Ticaret, bankaya kar ve birçok fayda sağlar, böylece döngüyü tamamlar ve özellikle ülkeler arasındaki mesafeyi, güvenilirliği, alışverişi ve ticareti geliştirir. Ancak ticari bankalar ve satıcı arasında ki güvenilirliği sağlanan bu güç ve prosedürlere nasıl sahiptir. İthalat, ihracat da dahil olmak üzere dış ticaret

işlemlerinin finansmanı, banka müşterilerine, ihtiyaç sahibi tüm topluma ve diğerlerine sağladığı en önemli hizmetlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu durum da bankalar da önemli bir rol oynamaktadır. Ve tüm bu önemli bankacılık faaliyeti için kredinin Paris'teki Uluslararası Ticaret Odası'na ulaşır. Çünkü Uluslararası Ticaret Odası bankaları garanti eden, düzenleyen yasal dayanakları tanımlayan kural, yönetmelikleri hazırlayan ve yayınlayandır. Dünya çapında model kurallar tek tip uygulamayla bilinen "Belgesel Kredi" finansmanı; halen değişen bir yapıda olan uluslararası ticaretin ihtiyaçlarına göre bu düzenlemeleri revize eder ve gerektiğinde önemli değişiklikleri uygular.

Bankaların ticaret geliştirme ile ilgili bazı işlevleri (Tutar,2020: 31):

- Finansal iletişim
- Dış ticaretin finansmanı ve ihracatın teşvik edilmesi
- Kaynakların verimli kullanılmasını sağlamak Gelir ve servet dağılımının etkisi
- Kağıt para üretim
- Faktoring para ve maliye politikalarının işleyişinin sağlanması
- Dış ticaretin gelişimi

2.10 Dijital Bankacılık

Geliştirilmekte ve uygulanmakta olan yeni teknolojiler, insanların günlük yaşamlarında davranış ve etkileşim biçimlerini değiştirmektedir. Müşteri davranışını, beklentilerini, iş davranışını ve rekabet modellerini değiştirerek bir işletmenin stratejik bağlamını değiştirir. "Dijital bankacılık" her alanı kapsadığı için çoğu zaman mobil bankacılık ve internet bankacılığı ile karıştırılmaktadır. Dijital bankacılık diğer

uygulamalardan ayıran en önemli noktası ihtiyaç haline gelmesidir. Dijital değişim bugün bankacılığın ötesine geçmekte ve değişime gerekli hale getirir. Bu durumda ortaya çıkan Dijital bankacılık kavramı, yeni ve gelişmekte olan teknolojilerin entegrasyonudur. Dijital bankacılık dünyasına geçiş sorunsuz olmayabilir ve bankacılık sektörünün daha fazla parçalanmasına yol açabilir. Fakat teknoloji çağına uyum sağlamakta, iş, gelir ve müşteri sadakati oluşturmak için inovasyona odaklanmanız ve verileri kullanmanız gerekir (Dasho vd.,2016, s. 2).

2.11 Dünyada Dijital Bankacılık Sisteminin Gelişim Aşamaları

Dünyada son zamanların en önemli dijital gelişimi olan dijital bankacılık sisteminin gelişim aşamaları birçok başlık altında açıklanabilir.

2.11.1 Dijital İnovasyonun Temel Ekonomik Sürtüşmeler Üzerindeki Etkisi

Finans sektöründe teknolojinin benimsenmesi yeni bir şey değil, ancak yakın zamana kadar iş ortamını tanımlayan bir takım kısıtlamalar vardı. 20. yüzyılın sonlarında, endüstri nispeten yüksek derecede bilgisayarlaşma ile karakterize edildi ve çoğu finansal hizmet gelişti. Ödemeler genellikle yalnızca nakit veya fiziki çekler gerektirir ve hizmetlerin kurulumu genellikle şahsen bulunmayı veya evrak işlerini gerektirirdi. İnternet bankacılığı adı verilen bankacılık hizmetlerinin ilk versiyonu 1981 yılında oluşturuldu. " Çevrimiçi bankacılık" terimi ilk olarak 1980'lerin sonunda popüler oldu, çünkü sabit hatlı bir telefon aracılığıyla bir banka hesabına erişmek için bir terminal, klavye, TV veya bilgisayar monitörü kullanılması gerekiyordu. (Marco vd.,2017, s. 4).

1983'te Bank of Scotland Institutes, Birleşik Krallık'ta ilk çevrimiçi bankacılık hizmetlerini başlattı. İskoçya Bankası, müşterilerine İngiltere'nin Homelink adlı ilk çevrimiçi bankacılık hizmetini sundu. Bu sistemde insanlar faturalarını ödemek ve para transferi yapmak için telefonları üzerinden internete bağlanmak zorundaydı.

Aynı dönemde de modern internet bankacılığının temelleri atıldı (Tait ve Davis, 1989, ss. 3-9).

1994'te Stanford Federal Credit Union, ABD'ye çevrimiçi bankacılık hizmetlerini tanıttı. Ekim 1994'te Stanford Federal Credit Union, Amerika Birleşik Devletleri'nde tüm müşterilerine internet bankacılığı hizmetleri sunan ilk finans kurumu kuruldu. Bir yıl sonra Cumhurbaşkanlığı Bankası, müşterilerinin hesaplarına çevrimiçi erişim sağlayan ilk bankası oldu (Safeena vd.,2018, ss. 333–355).

İnternet bankacılığının gelişimi, 1996 yılında kurulan ve 2007 yılında kapanan ilk başarılı internet bankası olan NetBank ile devam etti. NetBank adı ve alan adı, 2012 yılında BofI Federal Bankası tarafından satın alındı. 1999 Bank of Internet USA Bank of Internet USA, 6 Temmuz 1999'da BofI Holding Inc.'in bir parçası olarak resmi olarak kuruldu ve onu Amerika'nın en eski İnternet bankası haline getirdi. Çevrimiçi bankacılığın kolaylık ve faydaları birçok müşteri tarafından kullanılabilir hale geldi. Geleneksel bankalara kıyasla daha yüksek faiz oranları, çevrimiçi banka hesaplarına daha iyi erişim ve banka havaleleri gibi birkaç örnek müşteri çekmek için yeterli hale gelmişti(Kiljan vd., 2018, ss. 430 -447).

İnternet bankacılığının gelişmesiyle birlikte e-ticaret de popülerlik kazandı. Büyük bankalar çevrimiçi ürün ve hizmetler sunmaya başladıkça, e-bankacılık tüketiciler arasında meşruiyet kazandı. 2000 yılında, çevrimiçi bankacılık yaygınlaştı; ABD'deki bankaların %80'i çevrimiçi bankacılık hizmetleri sunmaya başladı.2000yılında Bank of America, müşteri tabanının %20'sini veya o sırada 3 milyondan fazla İnternet bankacılığı müşterisini satın alan ilk finans kurumu olarak tarihe geçti. Giderek daha fazla insan internet bankacılığının faydalarının farkına varmaya başladı(Mukherjee ve Nath, 2003, ss. 5–15).

Ally Bank'ın açılışı 2009'da Ally Bank, yalnızca çevrimiçi bankacılık hizmetleri sunmasıyla tanındı. Ally Bank CEO'su Diane Morris, "Müşteri tercihleri çevrimiçi bankacılığa doğru kaymaya devam ederken, müşterilere bankacılığa basit, müşteri odaklı bir yaklaşım sunmak için Ally Bank markası başlatıldı" dedi. 2010 yılında

finansal hizmetler teknolojisi şirketi Fiserv, tüketici ödeme, fatura trendleri üzerine bir araştırma yürüttü ve çevrimiçi bankacılık ile mobil bankacılığın internetten daha hızlı büyüdüğünü tespit etti. Çevrimiçi bankacılık, yıllar süresince sürekli olarak daha fazla yenilik ve kolaylık sunmak için gelişti. Başlangıcından bu yana, Internet Bank USA en popüler mobil cihazlar için yeni ve teknolojik olarak gelişmiş çevrimiçi mobil bankacılık uygulamaları geliştirmiştir. Örnek olarak "Popmoney" yani mobil çek mevduatı ve SMS veya e-posta yoluyla para transferi için geliştirildi (Ghosh vd., 2017, ss. 82-93).

Bu, verimliliği artırmak, fiyat riskini azaltmak ve ürünleri müşteri ihtiyaçlarına göre uyarlamak için toplanabilecek, saklanabilecek, analiz edilebilecek ve iletebilecek bilgi miktarını sınırladı. Haberleşme, veri işleme ve depolama alanındaki teknolojik gelişmeler; iki ana alanda önemli teknolojik gelişmeler sağlanmıştır. Mevcut teknoloji finansmanı dalgasına katkıda bulunmak iletişim genişletti. İnternet ve mobil teknolojiler, hem işletmeler arasında hem de doğrudan tüketicilerle bilgi aktarımı ve uzaktan etkileşim olanaklarını hızla genişletti. Cep telefonları ve akıllı telefonlar neredeyse her yerde bulunur hale geldikçe, teknoloji doğrudan satış kanallarının erişimini ve etkinliğini artırarak uygun maliyetli kişiselleştirilmiş finansal hizmetler vaat edilir hale geldi. Buna veri merkezleri, ön ve arka ofisleri temel bankacılık sistemlerine bağlayan şube otomasyonu ve para transferi hizmetleri, otomatik takas odaları (ACH'ler) ve ATM ağları dahil olmak üzere finans firmalarını birbirine bağlayan birlikte çalışabilir ödeme ağları da dahil edildi. GSMA (GSM Association) 2019'un sonunda dünya çapında 5 milyardan fazla cep telefonu aboneliği olduğunu tahmin ediliyor. Bu kullanıcı tabanına göre yaklaşık 1 milyar kayıtlı nakit hesap bulunmaktadır. Aslında, günümüzde çoğu finansal hizmet çevrimiçi ve dijital olarak mevcuttur ve bu da finansmana erişimi büyük ölçüde genişletmektedir. Prensipte araçlar olmadan yeni bir hizmet ve varlık sınıfı sunulabilir Aynı zamanda, bağlanabilirlikteki hızlı büyüme, önemli ağ etkilerine yol açtı ve hücresel ağlar ve abonelikler sunan yerleşik acentelerin konumunu güçlendirdi. Telekomünikasyon şirketleri, özellikle bazı gelişmekte olan pazarlarda ve gelişmekte olan ekonomilerde ilerledi. Yaygın uygulamalar geliştirmenin yanı sıra Sosyal ağ ve arama gibi hizmetler, daha resmi olmayan işler arası etkileşimi mümkün kıldı. Ekonomik etkileşimlerde de giderek daha fazla kullanılır. Bu durumda, bu

hizmetleri sağlayan şirketlerin konumlarının güçlenmesine yol açmıştır (Erik vd., 2021, ss. 4-5).

Finansal hizmetler de değiştikçe ve bazı ölkelerde teknoloji tabanlı iş modellerinin benimsenmesi diğer sektörleri geride bıraktı. E-ticaret, çevrimiçi medya ve ulaşımda yeni paradigmlar gelişmekte olan ölkelerin çerçevesine de girmektedir. Bunun bir örneği, Kenya ve Bangladeş'te mobil finansal hizmetlerin tanıtılmasıdır. Gelişmekte olan piyasaların çoğunda finansal hizmetlerin sayısallaştırılması ve finansal teknolojilerin geliştirilmesi hala bazı zorluklarla karşı karşıyadır. Gelişmiş ölkelerle karşılaştırıldığında, bu pazarlarda finansal hizmetlerin dijital dönüşümünü etkileyen dört ana zorluk şu şekildedir (Margarete, B. Momina, A. and Lory, C. O: 2019):

- Resmi finansal hizmetlerin zayıf penetrasyonu
- Düşük gelir ve düşük finansal okuryazarlık
- Geri kalmış teknolojik ekosistemler
- Zayıf altyapı

Bu faktörlerin tümü gelişmekte olan pazarlarda eşit olarak mevcut değildir, ancak bu iki tür finansal hizmet sağlayıcı arasındaki etkileşimin yanı sıra bankalar ve fintech şirketleri tarafından finansal hizmetlerin sağlanmasıya yönelik ortamı şekillendirirler. (Margarete, B. Momina, A. and Lory, C. O: 2019).

2.12 Dijital Bankacılık Hizmetlerinin Ortaya Çıkış Nedenleri

Son yıllarda internet bankacılığı gibi finansal yenilikler, bankaların müşterileriyle etkileşimini kolaylaştırmıştır. Shelley ve diğerleri (2008), 6 Avrupa ölkesinden (Danimarka, Fransa, Finlandiya, Almanya ve İsveç) 123 bankayı kapsayan bir örneklem üzerinde yaptıkları çalışmada, bankaların internet bankacılığı hizmetlerini benimsemekten çekinmediklerini ve finansal durumlarının kalıtıma bağlı olduğunu doğrulamıştır.

Bir satış kanalı olarak çevrimiçi bankacılık, bankaların tıkla ve aktar yaklaşımına geçmesine olanak tanımıştır. Geleneksel bankacılığa geçiş, bankacılık verimliliğinin artmasına yol açmaktadır (Onay ve Özsöz, 2013, ss. 187-204). İnternet bankacılığının, internetin etkinliğini ve banka karlılığını artırmak için bir araç olarak kullanılması araştırmalarda tartışılmalıdır (Atay,2008:10). Bu nedenle, bankaların bu hizmetleri kendi gelişmeleri ve pazar payı elde etmek için bir araç olarak kullanma eğiliminde olduklarını savunulmaktadır. Bu yaklaşımın başarısı, internet erişimi, bir ülkedeki kamu eğitim düzeyi veya Ar-Ge harcamaları gibi bir dizi makroekonomik faktör tarafından belirlenmektedir (Ciciretti vd., 2008, ss. 81-98).

2.12.1 Alternatif Dağıtım Kanalları

Değişen ve gelişen dünyanın talepleri doğrultusunda bankalar uzun yıllardır teknolojilerine yatırım yapmaktadır. Müşterilerine geleneksel bankacılık hizmetleriyle hizmet veren bankalar, endüstriler bilgi teknolojilerinin de etkisiyle alternatif dağıtım kanallarına yönelmektedir. ATM'ler aracılığıyla çalışan bankacılığı Telefon bankacılığı ve internet bankacılığı gibi birçok yeni satış kanalına yönelindi. Akıllı telefonların ve mobil bankacılığın yaygınlaşmasıyla birlikte uygulamalar tanıtıldı ve kullanıcı sayısı her geçen gün artmıştır. Mobil bankacılık sayesinde internet bankacılığındaki lokasyon sorunu ortadan kalktı. Mobil bankacılığı, "Bankaya şahsen gitmeden, hareket halindeyken banka hesaplarına erişmek ve her yerden telefonla para transferi yapmak isteyenler için bir sistem" olarak tanımlandı. Mobil bankacılık uygulamaları kullanılarak yapılan işlemler; Kredi ve kredi kartı geri ödeme işlemleri, yatırım işlemleri, yurt içi ve yurt dışı para transferleri, vergi ödemeleri, sigorta işlemleri gibi işlemleri kapsar. Bu bağlamda günümüz bankaları müşterilerine ortak platformlar üzerinden ulaşabilecekleri ve her alanda hizmet sunabilecekleri bir dönemin başındadırlar (Chung ve Kwon ,2009, ss. 549-562).

2.12.2 Günümüzde Bankaların Sunduğu Hizmetler

Bankaların dijital gelişimi sonrasında bankacılık hizmetleri büyük gelişme kaydetmiştir.Şu anda bankaların sunduğu hizmetler şu şekildedir (18 Banka Hizmet Türü, 2021, ss. 2-9):

- Kredilerin İlerlemesi
- Kredili Mevduat Hesabı
- Senet İskontosu
- Çek/Çek Ödeme
- Kredi Araçlarının Tahsili ve Ödenmesi
- Döviz Alım Satım
- Danışmanlık
- Banka Garantisi
- Para Havalesi
- Kredi Kartlı
- ATM Hizmeti
- Banka Kartları
- Ev Bankacılığı
- Online Bankacılık
- Mobil Bankacılık
- Depozitoyu Kabul Etme
- Öncelikli Bankacılık
- Özel Bankacılık.

2.12.3 Dijital Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma

Müşteri sadakatini ve bunun yeni dijital bankacılık hizmetleri üzerindeki dijital etkisini oluşturmaktadır. Dijital bankacılık hizmetinin temel amacı, kullanıcılarını, bu hizmetlerle nasıl etkileşim kurduklarını, onlara faydalarını ve memnuniyetlerini takip etmektir. Veriler, doğruluk, güvenlik, ağ hızı, kullanım kolaylığı, kullanıcı deneyimi ve rahatlık beklentilerinin, algılanan faydanın altında yatan temel kalite nitelikleri olduğunu gösterir (Mutahar vd.,2018, ss. 21-40). Dijital ekonomi kavramı ekonomi literatürüne ilk olarak 1995 yılında Tapscott (Dijital Ekonomi) tarafından

girmiştir. Yapay zekâ uygulamaları sayesinde bankalar müşterilerine hızlı bir şekilde ulaşmakta ve müşterilere sunulan hizmet sayısı her geçen gün artmaktadır Dijital ekonomi, dijital uçurumu kapatmak ve vatandaşların çeşitli kategorilerde yerel topluluğa hizmet etmek için güçlü bir araç olarak bilgi iletişim teknolojisini kullanmalarını sağlamak için kırsal ve uzak topluluklara odaklanılarak başarılabacaktır. Bunun, işgücünü geliştirmeye ve onu modern ekonomik becerilerle donatmaya, istihdam fırsatları bulma konusundaki rekabet gücünü, pratik verimliliği artırmaya, toplum düzeyinde kapsayıcı ekonomik ve sosyal kalkınmaya ulaşmaya yönelik çabaları birleştirme üzerinde doğrudan bir etkisi olacaktır. Bankacılık sektörünün iş modellerinin, finansal ve bankacılık hizmetlerinin ve teslimat mekanizmalarının doğasını ve kalitesini, onları daha fazla büyümeye, sürdürülebilir inovasyona teşvik eden mevcut evrime uygun olarak iyileştirmektedir (Topcu,2021, ss. 457-458).

Korona virüs pandemisi sonucunda tüm dünyanın karşı karşıya olduğu mevcut koşullar, temel ekonomiyi daha esnek hızlı hale getirmenin yanı sıra yenilikle birlikte sürekli iyileştirme için güçlerin birleştirilmesi gerektiğini göstermiştir. Hızlı değişim ve gelişime uyum sağlamanın yeni fırsatlar için inovasyonun, potansiyel riskler ve zorluklarla birlikte gelen bir süreç içerisinde dijital ekonominin önemi artmıştır. Orta uzun vadeli yönleri ile şirketlerin yapısı ve geleceği üzerindeki etkisi göz önüne alındığında; bu dönüşümün kabulü, uygulanması, zorlukları, dijital ekonomiye geçişi, çözümleri ve risk yönetimini desteklemek için ilgili hususların dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi gerekir (Al-Shayyab, 2021).

2.13 Dijital Bankacılık Hizmetlerinin Avantajları Ve Dezavantajları

Dijital bankacılık dünya çapında sunduğu hizmetlerinin değerlendirilmesi avantaj ve dezavantajlar olarak alt başlıklara ayrılır.

2.13.1 Dijital Bankacılık Hizmetlerinin Avantajları

Dijital bankacılık hizmetlerinin avantajları aşağıdaki gibidir (Vural, 2019, s. 10).

- Dijital bankacılık diğer satış kanallarına göre daha düşük maliyetlidir.

- İnternet bankacılığı hizmetleri aracılığıyla müşterilere sunulan ürün ve hizmet çeşitliliği ile teknoloji düzeyinin artırılması yoluyla bankanın statüsünün iyileştirilmesi,
- Müşteri ile düşük pazarlama, iletişim maliyetleri ve geleneksel bir ofise ihtiyaç duymadan işlemin kapatılması ,
- Dijital bankacılık hizmetleri kullanılarak 7 gün 24 saat işlem yapılabilmesi,
- Müşteri mevduat hesaplarını düşük maliyet ve yüksek faiz oranlarıyla yönetebilme,
- PC kayıt özelliği ile müşterilere kullanım kolaylığı sunma,
- Müşteri hesaplarındaki hareketlerin sürekli izlenmesi sayesinde hesaplarda oluşabilecek yasa dışı paylaşımları kolayca tespit edebilme,
- Bölüme gidilmeden işlemlerin gerçekleşmesi,
- Banka üzerinden müşteri hareketleri takip edilerek bireysel ürün satışı yapılabilmesi,
- Tam güvenlik ile karakterizedir, ancak banka tarafından kullanılan sitenin kimliğinin, finansal ve kişisel verileri hırsızlığa karşı korumak için geçerli bir güvenlik sertifikası oluşturulması,
- İnternet üzerindeki hemen hemen her yerden hesabınıza erişim sağlanması,
- Harcama hareketlerinizi dijital cüzdanınız üzerinden takip edilebilmesi,
- Ticari işlemleri ve hesaplar arasındaki transferleri bankaya gitmeye gerek kalmadan hızlıca gerçekleştirebilmek.

Bunlar bankacılık hizmetlerinden yararlanmayı, alışveriş yaparken veya seyahat ederken bakiyenizi kontrol etmeyi ve market alışverişlerini ödemeyi daha kolay ve hızlı hale getirir (Vural, 2019, s. 10).

2.13.2 Dijital Bankacılık Hizmetlerinin Dezavantajları

Dijital bankacılık hizmetlerinin dezavantajları aşağıdaki gibidir (Vural, 2019, s. 10).

- Dijital bankacılıkta ortaya çıkabilecek sorunları çözmek için bir sistem oluşturmak gerekir ve bu sistemde uzman istihdam etmek gerekir bu da ana yatırım maliyetini arttırır,

- İnternet sisteminin yetersiz olması nedeniyle müşterilerin dijital bankacılığı etkin bir şekilde kullanamaması,
- Müşteriler, dijital bankacılık güvenliğindeki küçük boşlukların riskleri nedeniyle güvenli işlem sağlanamaması,
- Dijital bankacılık hizmetleri, banka çalışanları ile bireysel müşteri temasının azalması,
- İnternet ve mobil uygulamalar bölümünde önerilen çözümler ile bazı problemlerin çözilememesi,
- Kredi kartı olmayanlar için bazı internet sitelerinde hesap açma işlemini tamamlamada zorluk yaşanması,
- Geleneksel banka şubelerinde dijital bankacılık hizmetleri kapsamında müşterilere müşteri sadakatini artırıcı çeşitli hediyeler, danışmanlık hizmetleri ve yatırım tavsiyeleri sunulmaması,
- İnternet bağlantısı kesildiğinde para transferi yapılamaması,
- Şirketin internet sitesinde yetkililer tarafından alınan güvenlik önlemlerine rağmen bilgilerinizin hesabınıza erişim yetkisi olmayan kişiler tarafından çalınmasıdır (Vural, 2019, s. 10).

2.14 Dijital Bankacılık Sistemini Etkileyen Faktörler

Dijital teknolojiler, ülkelere ekonomik büyümeyi hızlandırmak ve vatandaşlara hizmet ve istihdam fırsatları sağlamak için benzersiz bir fırsat sunan, kalkınmanın ön saflarında yer almaktadır. Doğal afetlerden COVID-19 gibi salgınlara kadar kriz zamanlarında insanları, hükümetleri ve işletmeleri bir araya getiren dijitaldir platformdur. Karmaşık kalkınma zorluklarına yönelik yenilikçi çözümlerin kilidini açabilir ve ülkelerin dijital bankacılıktan block chain teknolojisine ve tele tıbbı kadar geleneksel geliştirme aşamalarının ötesine geçmesine yardımcı olur. Ancak 2021'in sonunda, büyük çoğunluğu gelişmekte olan ülkelerde yaşayan yaklaşık 3 milyar insan hala kullanmıyordu. İstihdam açığı sorun olmaya devam ediyordu. Dünya nüfusunun yaklaşık yarısı (%43) mobil geniş bant kapsama alanı olan bölgelerde yaşamasına rağmen mobil internet kullanmıyordu (World Bank Group, 2022).

Dijital kapsayıcılığı teşvik etmek çok önemlidir. Dünya çapında bir milyar insan kimliklerini doğrulayamıyor, bu da dijital hizmetlere ve fırsatlara erişimlerini sınırlıyor. Küresel olarak erkeklerin %62'si ve kadınların yalnızca %57'si internet kullanıyor. Şehirlerdeki internet kullanıcılarının seviyesi, kırsal alanlara göre iki kat daha fazladır. İnternet, 15 ila 24 yaş arasındaki dünyanın en genç nüfusunun %71'i ve diğer tüm yaş gruplarının %57'si tarafından kullanılıyor. Pazar erişimini ve fırsatları artırmak için dijital teknolojilerin gücü ve yenilikçiliği yoluyla ülkelerin dijital kalkınmaya yatırım yapmasına yardımcı olmak, Dünya Bankası'nın yoksulluğu ve eşitsizliği azaltma çalışmalarının önemli bir yönüdür. Rakamsal verilere bakarsak; dijital ekonomi küresel GSYİH'nin %15,5'ini oluşturur ve son 15 yılda küresel GSYİH'den iki buçuk kat daha hızlı büyümekte. Çalışmalar, Afrika'da mobil genişbant penetrasyonundaki yüzde 10'luk bir artışın, kişi başına düşen GSYİH'da yüzde 2,5'lik bir artışa yol açacağını gösterir. COVID-19 sonrası ortamda, dijitalleşme çabaları tüm dünyada hızlanacak, ancak çoğu gelişmekte olan ülke şu anda dijitalleşmek için gerekli araç ve koşullardan yoksundur (World Bank Group, 2022).

2.14.1 2008 Küresel Mali Krizin Dijital Bankacılığa Etkisi

Küresel mali kriz, ailelerin daha yüksek ipotek ödemelerini karşılamakta zorlandıkları Ağustos 2007'de ABD Yüksek faizli Mortgage Krizi ile başladı (Soludo, 2009). Kısa bir süre sonra, ABD bankacılık ve yatırım alanında birkaç büyük ismin ortaya çıkması ve 2008'in ilk çeyreğinde yaygın bir kredi "boşluğu" ile sorun raporları oluştu ABD finans kurumu, yüksek kaliteli bilançolarında kredi standartlarını sıkılaştırdı. 2008 yılının son çeyreğinde ödenmeyen ödemelerdeki artış, tüketici kredileri ve diğer kredileri de etkiledi. Kriz, Amerika Birleşik Devletleri'nde emlak piyasasındaki gelişmeler sonucunda başlamış olsa da, küresel ticaret, yatırım ve ekonomik büyüme üzerinde ciddi sonuçlar doğurarak dünyanın her yerine yayılmıştır. Mali krizin bankalar, şirketler, yatırımcılar ve hükümet üzerinde önemli bir etkisi oluştu. Tüm dünyada borsalar çöktü, büyük finansal kurumlar çöktü veya satın alındı. En zengin ülkelerin hükümetleri finansal sistemlerini kurtarmak zorunda bırakıldı (Adamu, 2009).

Özellikle bankalar, finansal tsunaminin ilk dalgasından kurtulmuş ve internet bankacılığına yeni yatırım stratejileri getirmiştir. 2008 yılının son çeyreğinde derinleşen küresel mali kriz, küresel ekonomik aktivitede keskin bir yavaşlama ve gelişmiş ekonomilerde çok sayıda banka iflası da dahil olmak üzere küresel bir ekonomik krize dönüştü. Yenilikçi bankalar, finansal kargaşa sırasında bankacılık sektöründeki oynamaları ve operasyonel ters durumları büyük ölçüde atlattı. Bankaların yenilik sürecini incelemek kolay bir iş değildi, ancak yenilikçi teknolojilere yatırım yapan bankaların, yenilikçi teknolojilere yetersiz yatırım yapan diğer bankalardan daha yüksek öz sermaye getirisine sahip olduğu anlaşılmıştır (Rombel,2010, s. 31). Yenilikçi bankalar; kişiden kişiye teması giderek azaltan uzaktan bankacılık hizmetleri sunan İnternet teknolojilerine yatırım yaptıkça, İnternet bankacılığı maliyet etkinliği, üretkenlik ve rekabet avantajı oluşturur (Jayawardhena, 2004, ss. 185-207).

İnternet teknolojilerinin değişken finansal piyasalarda kullanılması ve uygulanması sayesinde müşteriler, bankanın bilgisayar ağıyla her zaman, her yerde işlem yapmak için uygun maliyetli ve zaman kazandıran kanallar bulmuşlardır. Dünyanın önde gelen bankaları çevrimiçi ortamda başarılı olmanın yollarını buldu. Yenilikçi bankalar, gelişmekte olan pazarlarda yeni müşteriler çekerek ve mevcut müşterilerle ilişkileri güçlendirerek dijital ödemelerin ön saflarında yer alıyor. Mobil bankacılık uygulamalarının geliştirilmesi, ürün yelpazesinin genişletilmesi ve maliyet etkinliğinin sağlanması bu bankaların net bir çevrimiçi stratejisi sağlaması rakiplerine karşı üstünlük sağlamıştır Global Finance, ekonomik kriz sırasında çevrimiçi ortamda başarılı olmanın yollarını bulan en iyi bankaları belirledi. Anketlere göre, aralarında Citi, HSBC ve Lloyds TSB International'ın da bulunduğu birçok çevrimiçi bankacılık lideri, gelişmekte olan pazarlarda yeni müşteriler çekerek, mevcut müşterilerle ilişkileri güçlendirerek ve mobil bankacılık uygulamalarını geliştirip yaygınlaştırarak elektronik ödemelerde öndedir. Bu nedenle bankalar, net bir çevrimiçi stratejiyle rakiplerinde karşı avantajlı hale gelir (Özbay vd. , 2011, ss. 86-88).

G20 konferansının "Finansal Piyasalar ve Dünya Ekonomisi" adlı bildirisi, finansal piyasa krizinin; finansal piyasaların hızlı büyümesi, sermaye girişi büyümesi,

piyasalarda yetersiz veya yanlış risk değerlendirmesi, zayıf risk yönetimi uygulamalarına yol açmasını sebep görmüştür. Zayıf sermaye standartları, giderek daha karmaşık ve anlaşılmaz hale gelen finansal ürünler ve bunun sonucunda ortaya çıkan yüksek borç oranları, finansal sistemi savunmasız hale getirmekte. Ekonomik politika yapıcılarının finansal piyasalardaki riskleri yeterince belirlememesi veya değerlendirmemesi, finansal yeniliği sağlamaması ve piyasaları düzenlememesi durumu daha da olumsuz hale getirmektedir (G20 Finansal Piyasalar ve Dünya Ekonomik Konferansı, Karabulut Deklarasyonu, 2009, s. 1).

ABD'de konut kredisi ödemelerinin olumsuz etkisiyle Eylül 2008'de Lehman Brothers'ın iflası ve mali piyasalar üzerindeki etkisini arttıran bu kriz, küresel mali kriz olarak bilinmektedir. Bu finansal piyasa krizi tüm ülkeleri her açıdan etkilediğinden, küresel kriz olan 1929 ekonomik krizini anımsatmaktadır (Karabulut,2009, ss. 405-422).

2.14.2 2020 Yılı Covid-19 Krizinin Dijital Bankacılık Üzerine Etkisi

2020 yılında Dünya Sağlık Örgütü (WHO), COVID-19 salgınını ciddi bir pandemi ilan etti. Bu süreç dünyadaki birçok şirketi etkiledi ve dünya ticareti sekteye uğradı. Geleneksel iş faaliyetleri durma noktasına geldi, işsizlik zirveye ulaştı ve hem kurumsal hem de bireysel gelirler kayboldu. Sonuç olarak, dünyadaki tüm ülkeler Covid-19'un olumsuz etkilerini önlemek için çeşitli stratejiler ve politikalar uygulama çalışmışlardır. Bu süreçte bankalar tüm sektörlerin finansmanında kilit oyuncular olarak hareket etmişlerdir Öte yandan hastalık temas yoluyla bulaştığı için özellikle bu anlamda temasları sınırlandıracak önlemler alındı. Bu tedbirler kapsamında, tüm alanlarda bağlanabilirliğin azaltılması ve online işlem ve satın almaların mümkün hale gelmesi için dijital dönüşümü öncelik haline getirdiler. Covid-19 pandemisi ile birlikte dijital dönüşüm konusu ortaya çıkmış ve stratejik önem kazanmıştır. Pandeminin ortasında, dijital dönüşüm tüm sektörlerde ivme kazandı. Bankacılık sektörü, dijital dönüşümün diğer sektörlerine kıyasla pandemiye en hazırlıklı sektör oldu. Pandemi sürecinde getirilen kısıtlamaların temel amacı, insanların birbirleriyle temasını engelleyerek salgının yayılmasını önlemektir. Bu

kısıtlamalar kapsamında gün ve saat sokağa çıkma yasakları getirildi, bazı şirketlerin faaliyetleri geçici olarak durduruldu, esnek çalışma yöntemleri ve uzaktan çalışma getirildi. Ancak kısıtlamalar elbette insanların günlük ihtiyaçlarını karşılamalarına engel olmadı. Müşteriler, uygulama aşamasında temastan kaçınmak için işlemlerini dijital olarak gerçekleştirmeyi ve online alışveriş kanalları üzerinden yüz yüze temastan kaçınmayı seçmişlerdir. Sonuç olarak pandemi sürecinde e-ticaretin büyümesine paralel olarak dijital bankacılık müşteri ve işlem sayısı da arttı (Demirel, 2021, ss. 50).

COVID-19 salgını dijitalleşmeyi teşvik etti, ancak aynı zamanda aileleri ve insanları bir araya getirmede büyük zorlukların yanı sıra çevrimiçi dünyaya etkin bir şekilde katılmak için dijital becerilere duyulan ihtiyacı da ortaya çıkardı. Pandemi ışığında, yetenekli bir dijital işgücüne olan talep ve dijital becerilere sahip bir nüfusa olan ihtiyaç arttı. Ve pandeminin dijital bankacılık ürünleri üzerindeki etkisi olumlu oldu (ITU WRC.,2021).

London School of Economics and Political Science'ın Orta Doğu Merkezi tarafından desteklenen (DiSTO) adlı Küresel Proje tarafından yürütülen bir araştırma, Covid-19 salgınının ekonominin hızlanmasına neden olduğunu ortaya koydu. Dijital teknolojiye güven arttı. COVID-19 salgınının bir sonucu olarak tüm dünyanın karşı karşıya kaldığı son koşullar, sürekli yenilik ve gelişme için çaba sarf etmek ve emeğe dayalı ekonomiyi daha esnek, daha hızlı ve daha dayanıklı hale getirmek için güçlerin birleştirilmesi gerektiğini göstermiştir. Hızlı değişim ve gelişime ayak uyduran inovasyon; dijital ekonominin verimli dönüştürücü doğasını dikkate alan bir dizi bilançoyla potansiyel riskler ve zorluklarla birlikte yeni fırsatlardan daha etkin bir şekilde yararlanacaktır. Şirketin yapısı ve geleceği için orta, uzun vadeli yönler ve sonuçlar göz önüne alındığında, dijital ekonomiye geçişi desteklemek için ilgili yönlerin dikkatli bir şekilde değerlendirilmesini gerektiren bir uygulama süreci geçirdi. Bu dönüşüm sonucunda ortaya çıkabilecek riskler ve sorunlar göz önünde bulunarak tedbirler alındı. COVID-19 sonrası ortamda, dünya çapında dijitalleşme çabaları hızlandı, ancak şu anda çoğu gelişmekte olan ülke bunu yapmak için uygun araçlara ve koşullara sahip olmaması da önemli bir nokta haline geldi (Al-Sumait,Fahed. Ellen J. Helsper, Cristina Navarro,And others .2022).

Fintech, bankaları ve bankacılık kurumlarını koronovirüs nedeniyle tecrit önlemlerinden kurtardı. Mevcut krizin etkileriyle, özellikle de sanitasyon ve evde izolasyonun bir bankaya transfer olamayan müşterilerin çoğunluğu üzerindeki olumsuz etkileriyle başa çıkmak için bankaların aldığı temel önlemleri değerlendirildi. Uzaktan operasyonların kolaylaştırılması, herkes için bir müşteri sitesi açılması bankacılık işlemleri, tüm müşterileri dijitalleştirme ve banka web sitesinin ücretsiz iletişim ve uzaktan işlemlere geçildi. İş yerlerine gidemeyen çalışanların çoğunluğu için çözümler: uzaktan çalışma, vardiyalı çalışma (rotasyon) olarak düzenlemeler yapıldı (Gojil ve Nasiri, 2020, ss. 76-77).

COVID-19'un neden olduğu küresel sağlık krizi ve ekonomik faaliyet kısıtlamaları gibi devlet müdahaleleri birçok ülkede dijital finansa geçişi hızlandırmış ve temassız finansal ürün ve hizmetlere olan ihtiyacı arttırmıştır. Hükümetler, savunmasız vatandaşlara ulaşmak için dijital ödeme yöntemlerine geçmekte ve alışveriş yapanlar, tüccarlara ödeme yapmak için telefon ve kartları giderek daha fazla kullanmaktadır. Önlemler ayrıca COVID-19 sırasında dijital finansal hizmetlerin benimsenmesini destekleyen kuralları da içerir. Pandemi sırasında toplanan veriler, dijital ödemelere yönelik bu olumlu değişiklikleri yansıtmakta ve yüksek riskli gruplar arasında bu hizmetlere erişimdeki eşitsizlikleri vurgulamaktadır. (GPFI-WORLD BANK GROUP, 2021).

3. IRAK'TA BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

3.1 Irak'ta Bankaların Ve Bankacılık Sisteminin Ortaya Çıkışı

Araplar, kendilerinden önceki takas sisteminin yerine madeni paraları tedavüle sokmuştur. Bu sayede birçok halk ve milletten önce gelmiş olsalar bile Arap İslam ülkeleri o zamanlar Para Evi dışında hiçbir veriye sahip değildi. Yapılan araştırmalara göre Arap-İslam boyutu, Osmanlı Devleti dışında, İslam ülkelerinin güçlerini genişletmeleri ve Avrupa sınırlarına yayılmaları yoluyla nüfuz etmemiştir. Arap ülkelerinin bu ülkelerdeki bankacılık faaliyetlerinin, dahası Batılı ülkelerin bu ülkelerdeki çıkarlarının tanınması, başta Arap ülkeleri olmak üzere birçok reformun ve modern ekonomik sistemin uygulanmasında büyük etki yaratmıştır. 19. yüzyılda başta Irak olmak üzere tüm Batı ülkeleri coğrafi konumları ve doğal kaynakları olmak üzere çeşitli nedenlerle gündeme gelince, bu ülkeler hızla yerel bankalarında şubeler açmışlardır. O zamanlar Irak'ta bankacılığın kendi tüzel kişiliği yoktu. Diğer ekonomik kurumlardan bağımsız olarak bankacılık işlemlerinin yönetiminden sorumlu kurumların varlığından kaynaklanmaktaydı (Jassem , 2007, s. 126).

Irak'ın bankacılık sistemi 1867'den bu yana çeşitli aşamalardan geçmiş ve Irak'ta bilinen ilk banka Osmanlı Bankası, ardından İran Shah Nashah Bank ve British Oriental Bank, ardından 1935'te National Bank of Irak olmuştur.

Birinci aşama: Iraklılar 1890'dan itibaren dört yabancı banka tanıyor (Al-Dabbagh, 2020).

- Osmanlı Bankası

- İran Şah Bankası
- Eastern Bank Limited (Doğu)
- Banque de Rome (İtalyan)

Bunu, 1941'de devletin tek ticari bankası olarak Al Rafidain Bank'ın kurulması, ardından 1947'de Irak Merkez Bankası'nın kurulması, ardından 1948'de Emlak Bankası, Kooperatif Bankası, Mortgage Bankası ve daha birçokları izledi (Al-Dabbagh, 2020).

İkinci aşama: 1935-1963 (kamu ve özel bankacılık aşaması) (Yasser,2020).

Bu aşama, 2000 yılında Irak Ulusal Bankası'nın kuruluşundan bu yana önemli bir dönüm noktasını temsil ettiği için Irak bankacılık sistemindeki en önemli aşamalardan biridir. Irak ticari bankaları ve daha sonra iki bankaya bölünen Ziraat ve Sanayi Bankaları oluşturmuştur. Sanayi Bankası bu bölümün mali tahsislerin olmaması ve ayrıca bankanın işinde tam bir uzmanlaşmayı belirlemesi ve (1941) yılında Rafidain Bank'ın kurulması ve onunla birlikte ortaya çıkmıştır. Irak'ta Irak Merkez Bankası, "Irak Ulusal Bankası" adıyla (1947) (43 sayılı Kanun uyarınca merkez bankasının çalışmalarını düzenlemek amacıyla kurulmuş) ve (1956) (72) sayılı kanunla da adı “Irak Merkez Bankası” olarak değiştirilmiştir. 1948 de Amlak Bankası kurulmasıyla birlikte böy kamu bankalarının sayısı artmıştır. Irak Merkez Bankası, yabancı bankalar sekiz kamu bankaların sayısı 5 olmuştur. (Yasser,2020).

Üçüncü aşama: 1964-1991 (Irak bankalarının millileştirilmesi) (Yasser,2020).

Bu aşamada Irak'ta bankacılık sektöründe ciddi yapısal ve organizasyonel değişiklikler yaşandı. Bu durum, 2012 sayılı Bankaların Kamulaştırılmasına Dair Kanun'un reddi ile kabulü arasında bir uzman tartışmasına yol açmıştır. 1964 de Rafidain Bank dışındaki bankaların Kamulaştırma Kanunu kapsamında on bankadan oluşan dört gruba ayrıldığı, ardından başka bir bölünmenin geldiği ortaya çıkmıştır. 1974'te Al-Rafidain Bank adlı tek banka oldu ve bunu kendisi için deneyimledi. 1988'de (Rasheed Bank'ı kuran 52 sayılı Kanunun kabul edilmesidir) Rafidain Bank, Rasheed Bank ve Rafidain Bank olmak üzere iki bankaya bölündü ve bankalar kamulaştırıldı (Yasser,2020).

- Irak Ticaret Bankası.
- Bağdat Bankası
- Al-Rashid Bank, daha sonra Rafidain Bank adını aldı.
- Kredi Bankası

Dördüncü aşama: 1992-2003 (banka çoğulculuğu aşaması) (Yasser,2020).

Devlet bankacılığı tekelinden bankacılık çoğulculuğu çağına geçiş ve Türkiye'de bankaların kurulmasına ilişkin 12. Kanuna (1991) uygun olarak özel sektörün bankacılık faaliyetleri yürütmesine izin verilmesidir. (1983) tarihli ve 36 sayılı Şirketler Kanununa göre kurulmuş olup, 6 kamu bankası, 11 ticari banka ve iki İslami bankadan oluşmaktadır.

Beşinci Aşama: 2004'ten Günümüze (2017) (Çeşitlendirilmiş Yerel ve Yabancı Bankacılık Aşaması) (Yasser,2020).

2004 yılında, yabancı bankaların Irak'ta faaliyet göstermesine izin verilmesi ve (2004) (94) Sayılı Kanun'a dayalı olarak bankacılık sektöründe bir dönüm noktası olarak kabul edilmesidir. Yabancı bir bankanın ,şubesinin kurulması ve bir Irak bankasının sermayesine katılmasıyla birlikte bu dönemin sonucu 7 devlet bankası ve 50 ticari banka ve İslami bankanın oluşmasıyla sona ermiştir (Yasser,2020).

3.2 Irak'ta Bankacılık Sisteminin Gelişimi

Irak finans sektörü Arap dünyasındaki eski sistemlerden biri olmasına rağmen gelişimini yavaş sürdürdürmüştür. Irak tarihsel olarak gerisinde, bölgedeki ve dünyadaki hakim finansal sistemlerle arasında büyük bir uçurum oluşturmuştur.2003 sonrası tasfiye durumunda, finans sektörü önceki dönemde sürdürülemez dış borç biriktiren iflas etmiş kamu şirketlerinin faaliyetlerini finanse etmekle meşguldü. Irak Menkul Kıymetler Borsası'na kote bankacılık dışı mali sektör ve devlet mali fonlarının faaliyeti sınırlıydı. Bir önceki dönemde (2003) bankacılık sektörü merkez bankası konumundaydı. Hazine tarafından yönetilmekte ve ana işlevi, Para Kurulu'nun kamu borcu üzerindeki mülkiyetine eşdeğer olan borç olarak para

yaratmaktır. Buna borç para verme olgusu denir. Bu politika döviz arzını artırmaya ve enflasyon oranını yükseltmeye yetmedi ve Posta Değişiklikleri (2003) kapsamında alternatif bir merkez bankası yasası çıkarıldı. Ülke bunu karar almada bağımsızlığını garanti edecek şekilde göstermekteydi (Al-Jamil ve Kawkab,2005, s. 11).

Bankacılık sisteminin geri kalanına gelince, devlete ait iki banka vardır. Bunlar Al-Rafiddeen ve Al-Rashid bankalarıdır. Toplam varlıklar (2 milyar dolar) (Dünya Bankası tahmini). Bankacılık sektörü beş uzmanlaşmış bankayı içermektedir: Tarım, Sanayi, Emlak ve Sosyalist. Bu sektörün sermaye birikimi ve komisyonculuk sürecini finanse etme kapasitesi sınırlıdır. Özel bankalar, 2003 yılından sonra anonim şirketlerden çok aile bankalarına benzer hale geldiler ve varlıklarının büyüklüğü ne olursa olsun bankaların benimsediği standartlara göre küçük kaldılar.Şube sayısı, çalışan sayısı, kar miktarı ,mülkiyetin büyüklüğü olarak standartlara yetersizdir. (Al-Jamil ve Kawkab,2005, s. 11).

Buna örnek olarak 2003 sonrasında At-Tijari, kapsamlı bankacılık faaliyetlerinde bulunan halka açık anonim şirketler haline geldi. 2004 yılında 56 sayılı Irak Merkez Bankası Kanunu ve 2004 yılında 94 sayılı Bankacılık Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra faiz oranı piyasa ekonomisi yöntemine göre serbestleştirilmiş, kredi planları iptal edilmiş ve faaliyetler durdurulmuştur. Yabancı bankalar, Irak'ta temsilcilik açma yetki ve serbestliğine ek olarak, Irak'ta herhangi bir mülkiyet sınırlaması olmaksızın, yerel bankalarda mülkiyet yoluyla veya sermaye sınırlaması olmaksızın şube açabilir. Kara Para Aklama ve Terörün Finansmanı Yasası'nın gerektirdiği durumlar dışında, harici transferleri yasaklama ve para transferleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırma gibi yalnızca ticari bankacılık işlemleri için geçerli olan tek bir yasa tüm bankalara için genişletildi. Nisan 2003'ten sonra Irak ekonomisi çöktü. Bankacılık sistemi; savaşlar, ekonomik ambargolar, üretimin militarizasyonu ,devlet bankalarının yabancı ve yerli finansal işlemlere müdahalesi gibi tüm idari, mali ve hizmet yönlerinde geride kaldı. Irak'ın ekonomik faaliyetlerinin genel olarak entelektüel, bilimsel ve maddi alanlardaki küresel

gelişmelerden ayrılmasına da sebep oldu. Irak bankalarına uluslararası güvenin zayıflamasına, Irak'ın ekonomik rolünün ve kalkınma faaliyetlerinin zayıflamasına yol açtı .Bu nedenle, Irak bankacılık sisteminin durumunu ve işleyişini düzenleyen yasaların gözden geçirilmesi, işleyişinin iyileştirilmesi, ekonomik faaliyet ve kalkınmadaki rolünün yoğunlaştırılması ,uluslararası bağlarının güçlendirilmesi ihtiyaç haline geldi (Shatha, 2016).

2014 yılının ortalarından bu yana Irak, finansal kötü yönetim, devletin ekonomik kurumlarında finansal ve idari yolsuzluk, plansız petrol dampingi gibi nedenlerle kötüleşmeye ayrı olarak da büyümekte olan boğucu bir ekonomik mali kriz geçirdi.

Maliye ve para politikası arasında net bir vizyon ve koordinasyonun olmaması, terörle mücadele için maliyetler ve gerekliliklerin yetersiz kalması , Irak topraklarının %40'ına kadar IŞİD'in işgal haline getirme Irak ekonomisinin strateji eksikliğinin göstergesidir. Hükümetin tarım, sanayi, turizm ve diğer sektörler gibi ekonominin kaynaklarını arttırmaya dair plan ve programlar geliştirmemesi de bu durumu daha zor hale getirmiştir. Bakanlar Konseyi'ne bağlı danışma kurulları konseyler tarafından Birleşmiş Milletler'in uluslararası kuruluşlarıyla işbirliği içinde hazırlanarak yaklaşık 16 strateji dahil olmak üzere, servetin yaratılması ve korunması gibi stratejiler uygulanmamıştır. Irak ekonomisinde petrol gelirleri, altyapı, sponsorluk ,kurumsal destek ve Irak'ın petrol endüstrisinin gelişimi için uzun vadeli sözleşmeler kapsamında ödeme yapamaması, bu durumun gerçekliğini doğruluyor(Shatha, 2016).

Irak Merkez Bankası, bir bankanın sermayesinin en az 250 milyar Irak dinarı olması şartıyla ,güvenilmez bankaların kurulmasına ,ekonomi ve bankacılıktan anlamayan hissedar sermaye sahiplerine lisans verilmesine de izin verdi. Çoğu yönetim kurulu başkanı ve üyesi oldu, sertifikalı yöneticileri yetersiz bankacıları cezbettiler ve bankanın taşıyacağı konseptten yola çıktı. Amacı GSYİH'ye katkıda bulunmak olan bankacılığın hissedar hakları ,ekonomik hedefleri olduğunu ve bu nedenle bankaların sürdürülebilir ekonomik kalkınmada önemli ve temel bir rol oynadığını unuttular. 2015 yılında insanlarda, tasarruf oranının %77' den %23'e ulaşması istatistikler göstergelere göre insanların güvensizliğini göstermektedir. Irak bankacılık

sektöründe, 2004 tarihli 94 sayılı Bankacılık Kanunu, 2004 tarihli 56 sayılı Merkez Bankası Kanunu ve 2004 yılında Amerikalı bir sivil yönetici (Paul Bremer) tarafından çıkarılan 74 sayılı Irak Menkul Kıymetler Borsası Kanunu oluştu. Bu yasalar, Irak'ta bankacılık ve ekonomik faaliyetleri yöneten bankacılık sektörü (para ve yatırım sektörü) yasalarıdır ,yatırım ve kara para aklama ile ilgili değişen yasalarla birlikte ekonomide gerekli bir rol oynamak üzere tasarlanmıştır. 2016 bütçesi varil başına 45 dolar olarak onaylanması , Irak ekonomisinin petrol fiyatları varil başına 30 doların altında kaldığı için çökme tehlikesiyle karşı karşıya geldi. Irak Merkez Bankası Komitesi bunun nedenlerini durdurması araştırması, analiz etmesi ve teşhis etmesi gerekliydi (Irak Merkez Bankası,2016).

Irak'ta faaliyet gösteren yabancı ve Arap bankaları az sayıda vatandaşın kapsamlı bankacılık hizmetlerine ihtiyaç duyması ve binlerce müşteriyi çekmek için büyük marjlar sunan bir banka hesabı olması nedeniyle çeşitlidir. Çoğunun büyük bir sermayesi yoktur işleri döviz ihalelerindeki spekülasyonlarla sınırlıdır. Bu da hızlı kar elde etmek için yerel piyasanın gerçeklerini olumsuz yansıtır ve yurt dışına sermaye kaçakçılığı vakaları özel kayıtlarda da yer almaktadır. Merkez bankası, her 10.000 kişiye bir banka düştüğü söylenen bankacılık bloğunun, her 32.000 kişiye bir banka düşen mevcut bloktan çok daha küçük olması nedeni gibi Irak'ın bankacılık sektörünün karşılaştığı temel zorlukları açıkladı. .Bu, uluslararası standartlara göre düşüktür ve çoğu banka için etkili bankacılık stratejilerinden ve ayrıntılı yıllık planlardan yoksundur. Hizmet, bankacılık teknolojisinin zayıflığına ek olarak, yani müşteri hesaplarının, faturaların, havalelerin, gaz, elektrik ve telefon faturalarının netleştirilmesi ve bu hizmetin ilk kez 1983'te kullanılabilmesi için ev bankacılığı hizmetleri oluşturuldu . Devletin özel bankalara karşı ayrımcılık yapma, devlet dairelerinin ve şirketlerin paralarını bu bankalara yatırmasını engelleme ve lisanslı bankaları kabul etmeme politikasına ek olarak, başta kamu bankaları olmak üzere birçok bankanın yönetim yapısı bozulmaktadır. Belirli limitleri aşan düzenli senet ve teminat mektupları, diğer bankalarla rekabet etmelerine, mevduat sigortası şirketi, kredi sigortası şirketi, piyasa riski taraması ve geleneksel banka rutinleri gibi destekleyici kuruluşlardan vazgeçmelerine olanak tanır. Irak piyasasındaki mevcut işlemler sırasında Şirketler ve Bankalar Sicili Genel Müdürlüğü tarafından alınan

sermaye arttırımı, Genel Kurul toplantılarının yapılması ve özel bankalardan hisse geri alımının ertelenmesi gibi kararlar geç onaylandı. Pay sahipleri ve yatırımcılar için zarar ile kayba neden olan, kamu bankalarının ve bazı özel bankaların karmaşık bankacılık sistemleri kurmalarını geciktiren veya şubelerini kamu idareleri ile iletişim ağlarına bağlayan elektronik bankacılık hizmeti sunmayan sonuçlar oluştu (Abdulreda vd.,2016) .

3.2.1 Irak'ta Faaliyet Gösteren Bankaların Sayısı Ve Türleri

2021 yılında yaşanan ekonomik kriz sonucunda başta Irak'ta yatırım yapan Lübnan bankaları olmak üzere bazı yerel bankaların sektöre girmesi ve bazı yabancı bankaların bankacılık sektöründen çıkması bankacılık sisteminin yapısında değişikliklere yol açmıştır. Lübnan bankalarının Irak dahil bazı ülkelerden çekilmesine yol açan Lübnan krizi oluştu. Sayıyla ifade edersek 3 ihtisas bankası, 3 ticari bankası ve biri İslami banka dahil 7 devlet bankaları dahil olmak üzere aktif bankaların sayısı 74 olurken, özel bankaların sayısı 64'e ulaştı. 25 yerel ticari banka ve 28 İslami banka ile ve 12 ticari banka arasında yerel olarak dağıtılan 14 yabancı banka sayısına ulaştı . Bankalar (%5,90), devlet bankaları islami ve ihtisas bankaları olarak sınıflandırılan bankalar (%5,9), ticari bankalar (%54), İslami bankalar (%41,8) ve ihtisas bankalarından oluştu (Finansal İstikrar Raporu,2021).

3.2.2 Bankaların Irak Ülke Ekonomisindeki Rolü

Bankaların herhangi bir ülkenin ulusal ekonomisindeki rolü, ülkeler arasında bir finansal aracı rolü ile sınırlıdır. Mevduat alma ve borç verme yoluyla fazla birimler ve açık birimler, ancak yeni birimler oluşturur. Modern bankalar roller üstlendikçe, bankalar onları ulusal ekonomide birden fazla rol oynamaya zorladı. Geleneksel rolüne ek olarak yeni rol, zamanının ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu rollerden en önemlileri (Rose, 2002, s. 8).

1. Aracılık rolü: Bu rol, bankaların kuruluşunu içermektedir (Rose, 2002, s. 8). Bütçe fazlası birimleri ile bütçe açığı birimleri arasında transfer yoluyla mali aracılık yoluyla rol oynar. Bankalara yatırılan birikimler krediye dönüştürülür.
2. Ödeme işlemlerinin rolü: Mal bedelinin banka tarafından ödenmesini kolaylaştırmak. Müşterilerin tahvil ihracı, para transferi ihracı ve ihracı yoluyla elde ettiği hizmetler elektronik ödeme kartları vb.
3. Kefil rolü: Bankanın müşterilerine destek olma yükümlülüğünü ifade eder. Borçlarını ödeyemeyecek durumda olmaları halinde kefil olmak suretiyle borçlarını ödemek amacıyla rol oynar.
4. Acente rolü: Bu rol, bankanın yönetimini ve korunmasını içerir. Müşteriler adına müşterilerin menfaatlerinin, mülklerinin veya menkul kıymetlerinin gasp edilmesini engelleme ve teslim edilmesi amacıyla oluşan rol.
5. Yürütme Politikasının Rolü: Bu rol, maliye veya para politikasının uygulanması ile ilgilidir. Ülkenin ekonomik büyümesinin düzenlenmesi ve belirlenen hedeflere ulaşılmasına ilişkin Merkez Bankası ve Maliye Bakanlığı veya Maliye Bakanlığının tavsiyeleri bu kapsama girer.

3.3 Irak'ta Devlet Bankaları Ve Özel Sektör Bankaları

Devlet bankaları, Irak Maliye Bakanlığı ve Irak Merkez Bankası'na bağlı bankalardır. Çünkü mevduatın sahibi olan ve bu bankalara borç veren kamu sektörüdür. Aynı zamanda özel sektör kredileri ve mevduatlarını yönetir. Kamu bankaları, bankacılık sektörü varlıklarının %78,6'sına, nakit olarak ödenen kredilerin %84'üne ve tüm mevduatın %87'sine sahiptir. Bunun nedeni, hali hazırda hükümetin kendisi tarafından garanti altına alınan ülke genelindeki (şu anda Irak'taki toplam banka şubesi sayısının %45,5'ini oluşturan) yaygın şube ağı olmasıdır. Ancak, ülkedeki toplam banka sayısının yalnızca %9'unu oluşturur. Irak'taki bankaların çoğunluğu özel sektöre aittir ve tüm bankaların %90,5'ini oluşturmaktadır (74 bankadan 67'si). En az 250 milyar IQD sermayeye sahip özel bankalar, büyük sayıları ve merkez bankası yönergelerine bağlılıkları nedeniyle bankacılık sektörünün sermayesinin çoğunu, %75,4'ünü elinde tutmaktadır. Ancak, daha önce de belirtildiği gibi, bu bankalar, toplam mevduatın yalnızca %13'ünü, ihraç edilen nakdin %16'sını ve

bankacılık sektörü varlıklarının %21,4'ünü oluşturan kamu bankalarından önemli ölçüde daha düşüktür (KAPITA Business Hub, 2022).

3.4 Irak Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Zorluklar

Irak Merkez Bankası tarafından temsil edilen para otoritelerinin çabalarına rağmen, Irak bankacılık sektörü gelişme açısından zayıf ve desteği sınırlayan birçok eksiklikten mustarip olmaya devam etmiştir. Bu sektörün gelişimi, büyüme sürecini finansal ve ekonomik istikrarı destekleyen Arap ve uluslararası bankacılık sistemlerine ayak uydurmaktadır. Bu bağlamda, Irak bankacılık sisteminin karşılaştığı zorluklardan bazıları şu şekilde özetlenebilir (Dahim ve Kawthar, 2016, s. 11).

- Bankalar hakkında bilinç eksikliği: Bankalar hakkında farkındalık, faaliyetlerin etkinliğini arttıran önemli faktörlerden biridir. Bankacılık araç ve çalışma yöntemlerini tanıyarak ve müşteri tabanını genişleterek bankacılık hizmetleri sunmaktır. Bu sektör Irak bankacılık sektörünün temel eksikliklerinden birini oluşturmaktadır. Bankacılık; bir yandan bankaları, diğer yandan toplumu etkileyen çeşitli nesnel faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bankacılık faktörleri ise, bankaların çalışmaları ve sunulan hizmetlerin kalitesi ile ilgilidir. Bankacılık alışkanlıklarının yayılmasında ve nüfusun daha fazla eğitilmesinde bankaların ve medyanın rolü büyük açıda önemlidir. Topluluk faktörleri açısından, bazı insanlar geleneksel ticari bankaları büyük açıda önemsememektedir. Çünkü bu bankalar, şeriat kanunlarının yasakladığı faiz ile faaliyet göstermektedir. Belirli bir kesim Irak bankacılık sektörünün bankalara yatırılan fonları koruma beceri ve kabiliyetine sahip olduğunu düşünmemektedir. Bu fikre sahip olmalarının en büyük nedeni banka soygunları oluşturmaktadır (Jabbar ve Jassim, 2015, s. 10).
- Zayıf güvenlik ve ekonomik istikrar: Irak'taki güvenlik durumu, Bankacılık sektörünün gelişiminde etkilemiştir. Özellikle 2014 yılının ortalarında Irak

ekonomisinin ağır darbe alması, bankaların çalkantılı ve dalgalı bir güvenlik ortamında faaliyet gösterememesi en büyük nedenidir. Irak'ın üç vilayetinde (Nenova, Anbar ve Salah) silahlı terör gruplarının (İŞİD) ve bu grupların el koydukları banka ve şubelerin varlıklarını çalmaya çalıştıkları tespit edilmiştir. 84 Şube dahil ticari bankaların 121 şubesine 37 Kamu ve özel bankaların şubeleri dahilinde tutuklama gerçekleşmiştir. Çalınanların değeri, Irak Merkez Bankası'nın Musul'daki varlıklarıyla birlikte ekonomik istikrar ve politika sağlamlığı da dahil olmak üzere yaklaşık (900) milyar Irak dinarındır (Abdel Nabi ve Eidy,2018, s. 2).

- Düşük bankacılık yoğunluğu: Ekonomideki bankacılık hizmetlerinin boyutunu ifade eden bir kavramdır. Ekonomi, bankacılık sektörünün gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bunun nedeni mali durumun analiz edilememesidir. Çünkü bankaların yoğunluğu, banka şubesi sayısının kişi sayısına oranı (10) ve bin kişi başına düşen şube sayısı ile ölçülebilmektedir. Irak bankacılık sektörü bu yoğunlukta bir azalma görememiştir.2016 Irak Merkez Bankası Finansal İstikrar Raporu'na göre, banka yoğunluğunun halen (35.000 nüfus) başına bir şube civarında olduğu belirlendi. Bu oran gelişmiş ülkelerde (10 000 nüfus) (6) başına hesaplanırken, Lübnan gibi bazı Arap ülkelerinde (Yıllık Finansal İstikrar Raporu 2016) (10 000)nüfus başına bir banka olabilmektedir. Bu durum, bir yandan bankaların sunduğu hizmet kalitesinin düşük olması, diğer yandan bu bankaların hizmet sunumundaki verimliliğin düşük olması ile ilgili olmakla birlikte müşterilerin en kısa sürede karşılanması gereken ihtiyaçlarını olabildiğince etkilemektedir.
- Irak Menkul Kıymetler Borsası, sigorta şirketleri, para transfer şirketleri, menkul kıymet komisyoncuları, Posta Rezerv Fonu ve Emeklilik Fonu gibi bankacılık sistemini destekleyen kurumların katkısının zayıf olması: Devlet bankaları, emeklilerin maaşlarını ödemek gibi meşakkatli ve getirisi olmayan işler yapmaktaydı. Başta Landesbanken olmak üzere birçok bankadaki ağır idari yapı ve banka sayısının yetersiz olmasının yanı sıra deneyimli yetkin

teknik ve idari kadro yetersizliğinde bu durumu daha kötü hale getirmektedir (Dahim ve Kawthar, 2016, s. 11).

3.5 Irak'ta Bankacılık Reformu

Irak hükümetini , bankacılık sektörünün yaşadığı sorunlara karşı sürdürülebilir kalkınma sürecine girmesi gibi birçok değişiklik beklemektedir. Yapısal ve kurumsal reform ihtiyacına yol açan pek çok sorun arasında en önemlilerinden bazıları, kredi vermede ayrımcılık, fon taleplerine yavaş yanıt verme, bankacılık sisteminin verimsizliği ve bankacılık reformu ihtiyacıdır. Bankacılık reformu için elverişli koşullar yaratmak ve sağlamak için onları modernize etmenin yolları tespit edilmelidir. Irak bankacılık sistemini reforme etme, modernize etme yaklaşımı, finansal ve bankacılık küreselleşmesini toplumun yeni ve çeşitlendirilmiş bankacılık hizmetleriyle devletin modernizasyonu için yeterli fon sağlayan yatırım araçlarına yönelik çoklu ihtiyaçları karşısında vazgeçilmezdir. Irak bankacılık sektöründen, finansal açıklık, entegrasyon, yerel finansal piyasaların dış dünya ile bağlantısıyla uluslararası ticaret faaliyetlerinin değerinde ve hacminde hızlı bir artışa yol açan ticaret liberalizasyonu sağlanmalıdır. Finansman, bu durumda yeni bilgiler ve modern iletişim yöntemleri sağlar(Husni ve Baali,2012, s. 71).

Irak'ta bankacılık sektöründe birçok sorunla karşı karşıyadır. Bu, Arap ve uluslararası bankacılık sistemlerine ayak uydurma yeteneğini azaltır ve bu sorunlar arasında (Al-Shimri, Khamis, 2008, ss. 123-125).

- Çoğu banka için etkili bankacılık stratejilerinin ve yıllık planların olmaması.
- Mevduat sigortası şirketleri, büyük kredi sigorta şirketleri ve diğerleri gibi bankacılık sistemini destekleyen kurumların eksikliği.
- Irak bankalarının sunduğu bankacılık hizmetlerinin sayısının ve Irak'ın ekonomik ihtiyaçlarını ve ihtiyaçlarını karşılayamamasının azaltılması. (Al-Shimri, Khamis, 2008, ss. 123-125).
- Başta kamu bankaları olmak üzere birçok bankada idari yapının yavaşlaması.

- Devlet dairelerinin ve kamu sektörü şirketlerinin paralarını bu bankalara yatırmalarını önlemek için özel bankalara karşı ayrımcılık politikası.
- Irak Menkul Kıymetler Borsası'ndaki mevcut işlem seanslarında özel banka hisselerinde ters ticaretin ertelenmesi, hissedarlar için benzer kayıp ve kayıplara neden olması
- Devlet bankaları ve bazı özel bankalar, kapsamlı bankacılık sistemlerini kurmakta geç kalması ve elektronik araçlar da dahil olmak üzere elektronik bankacılık hizmetlerini uygulamaya sokmak için yeterli önlemleri almaması (Al-Mashidani, 2008, ss. 63-64).
- Bankalarda %60'a yakın yüksek likidite bulunması, sektörün işleyiş ve varlık ve mevduatlarını kamu ekonomisinin hizmetinde kullanamamasının bir yansıması olmakla birlikte, bankaların savurgan olarak değerlendirilen karlılıklarını olumsuz etkilemesi .
- Devlet ve devlet dışı bankacılık kurumlarının idari hiyerarşisinde idari ve mali yolsuzluk ve bürokratik davranış.
- Maliye Bakanlığı ve Merkez Bankası tarafında bankacılık reformu için bir gelecek vizyonu eksikliği (Al-Fadl ve Yousef, 2010, ss. 183-185).

Uluslararası Para Fonu'nun Irak hükümetinin son ekonomik reform reçetesine dahil ettiği gündeme göre, temel bankacılık reformu önlemleri şöyledir:

- Kamu harcamalarında azalmaya yol açan devlet bütçe açığını azaltma politikası.
- Faiz oranlarını orantılı olarak ayarlama(enflasyon, büyüme oranları, karlılık, çıktı büyüme oranları).
- Yerel fiyatları dünya fiyatlarına yaklaştırmak için bazı sektörler için fiyat serbestleştirme politikası, maliyetlerin serbestleştirilmesi ve sübvansiyonların azaltılması. (Kassem, 2007, ss. 29-30).
- Ücretleri sosyal maliyetler düzeyine yaklaştırmak için serbestleştirme , beceri ve deneyime bağlı olarak kamu kurumlarına katkı payı ödeme.
- Devletin kamu şirketlerine sahip olma ve bazı kurumları satma veya yatırım yapmadaki rolünün azaltılması.

Bu birleşik önlemler, bankacılık reformu için temel oluşturur.
(Metwally ve Hisham , 2003, ss. 215-219).

3.6 Irak'ta Bankacılık Sektörünün Yapısına Kısa Bir Bakış

Bankacılık sektörü, sermaye akışının ana kanalı olması nedeniyle, borç verenler ve borç alan halk arasında tasarrufların toplanarak çeşitli ekonomik projelerde yatırıma yönlendirilmesinde finansal aracı rolü oynaması nedeniyle ekonomik aktiviteye önemli katkı sağlamıştır. Irak bankacılık sektörü için kapsamlı istatistiksel verilerin alışılmadık bir şekilde kullanıldığı Irak Merkez Bankası ve diğer bazı kurumlardan alınan verilerdir. Bankalardan alınan bankacılık verileri Irak Merkez Bankası tarafından onaylanan resmi veriler olduğu için anket yönteminin kullanılması alışıktır. Irak'ta devlet bankaları, özel sektöre ait 64'den fazla banka ve yabancı bankaların verilerini içerdiğinden, veri azlığı nedeniyle genel olarak Irak bankacılık sektörünün, elektronik hizmet sağlamak için katıldığı Irak'ta faaliyet gösteren yabancı bankaların temsilcilikleri verileri kullanılmıştır. Aşağıda bu önemli noktalar daha ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 3.1'de gösterildiği gibi, Irak'ta finans sektörünü incelemeye olan ilgi, içindeki banka sayısındaki artışın ardından artmıştır.

Tablo 3.1: Irak'ta Bankacılık Yaygınlığı ve Bankacılık Yoğunluğu (2017-2021)

Yıllar	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Kayıtlı Elektronik Bankacılık Hizmetlerinin Sayısı
2017	64	843	37140
2018	69	865	38200
2019	70	888	39300
2020	72	891	40150
2021	74	905	41190

Kaynak: Irak Merkez Bankası, 2021, İstatistik Bülteni.

<https://cbi.iq/static/uploads/up/file-165899787433978.pdf>

Bu artış, devletin ekonomik açıklığının ve ardından yabancı bankaların ve diğer finansal hizmet sağlayıcıların ortaya çıkmasına yol açan finansal serbestleşme önlemlerinin bir sonucuydu. Yabancı bankaların, birden fazla finansman kaynağından sermaye elde etme yetenekleri ve finansal yeniliklerden yararlanmaları ve modern teknolojinin kullanılmasıdır. Bu nedenle, yerel bankalar, yönlerini değiştirmeye, onları hayatta kalma, süreklilik ve büyüme olasılığı için maliyetleri düşürmeye, getirileri arttırmaya ve performans oranlarını iyileştirmeye motive eden yoğun bir rekabetle karşı karşıyadır. Ekonomik ve finansal gelişmişlik düzeyine göre performans seviyeleri farklılaşan banka sayısında gözle görülür bir artış ve bunun finansman sağlama kanallarını kolaylaştırması, finansal serbestleşme hedeflerini güçlendirmesi, piyasalarda rekabeti desteklemesi gibi birçok faydası oldu. Bu bankalar, tablo (3.2)' de gösterildiği gibi, sektörün sahip olduğu yerel bankalar, özel, kamu ve yabancı bankalar arasında değişmektedir.

Tablo 3.2: Irak Bankalarının Sayısı Ve Büyük Yabancı Bankaların Irak'taki Şubeleri

Banka tipi	Sayı
Devlet Bankaları	7
Özel ticari bankalar	25
Yabancı ticari bankaların şubeleri	10
Özel İslami bankalar	27
Yabancı İslami bankaların şubeleri	2
Yabancı bankaların temsilcilikleri	2

Kaynak: Irak Merkez Bankası, İstatistik ve Araştırma Dairesi , 2022 / Parasal ve Mali İstatistik Dairesi.

4. IRAK'TA DİJİTAL BANKACILIK

Bu bölüm, bankacılık işlemlerinin uygulanmasına katkı sağlayan modern elektronik araçların kullanım oranlarında ardada yaşanan gelişmelerin sunumu ve Irak'ta dijital bankacılık sistemindeki öne çıkan gelişmelere ışık tutmayı amaçlamaktadır. Geleneksel ödeme yöntemlerindeki eksikliklerin giderilmesine katkı sağlayan en önemli elektronik ödeme yöntemleri aşağıdaki ana noktalar ışığında ele alınmıştır. Irak bankacılık sektöründe kullanılan teknolojinin (dijital bankacılık) gelişimi ile ilgili olarak Irak'taki bankacılık sektörü verilerinin incelenmesi ve dijital teknolojinin gelişiminin kapsamını bankaların ilişkilerindeki performansı üzerindeki etkisini görme çalışmasıdır. Bankaların şimdiki ve hatta gelecekteki yönü bu olduğundan, bu çalışma bankaların Irak'taki etkisinin ve gelişiminin boyutunu resmi veriler ile istatistikler aracılığıyla görmek için yapılmıştır.

4.1 Irak'ta Dijital Bankacılık Sisteminin Ortaya Çıkışı

Hızlı ve kapsamlı bilgi alışverişine katkıda bulunan bilgisayar ve iletişim teknolojilerindeki muazzam gelişme sayesinde, internet teknolojileri yaygınlaşmış ve kullanıcı sayısı artmıştır. Benzer şekilde, İnternet teknolojisi, bankacılık hizmetlerinin gelişimi için acil bir gereklilik haline geldi ve tüm Arap ülkeleri, küresel bankacılıktaki değişiklikleri uygulamak bunlara uyum sağlamak için işleri geliştirmek ve uygun stratejiler hazırlamak için çaba göstermelidir. e-ticaret için

geleneksel bankaları devralma fikri ve diğer bankaların sunmadığı alanlarda E-bankacılık görevlerini kolaylaştırmak için alıcılar satıcılar arasında aracı görevi görerek Arap ülkelerindeki e-sözleşmelerden doğan yükümlülükleri yerine getirme fikrini oluşturdu. Finansal hizmetler, elektronik bankacılık, finansal ticari hizmetler ile ticaret ve yatırım mekanları haline gelmiş olup, müşteri bilgisayarına bağlı ağ üzerinden çeşitli hizmetlere erişebilmekte ayrı olarak da müşteri bu hizmetlere dilediği zaman erişebilmektedir. Dijital ya da elektronik bankacılık kavramı, bireylere yönelik tüm hizmetler için geçerlidir ve bu dönüşüm süreci, kurumun faaliyete geçtiği koşullara bağlıdır (Zaidi, 2012-2013, s. 40).

Elektronik ödeme sistemleri, başta bankacılık sektörü olmak üzere ekonomik sektörlerin gelişmişlik derecesini ölçen göstergeler arasında yer almaktadır. 2004 yılından bu yana Irak'ta elektronik ödeme sistemleri altyapısını entegre etmektedir. Ve asıl 2006 yılında, ödemelerin işlenmesinde verimlilik, şeffaflık, hız sağlayacak şekilde yükseltme çabasıyla başladı ve ticari bankalar için önemi arttı. Çünkü bu işlem bankanın menfaati ve gelir getirisini arttırmayı sağlamıştır. Ayrıca avantaj olarak da maliyetleri ve riskleri azaltmıştır. Bir bakımdan likidite ve finansal performansının yönetimini geliştirirken diğer bakımdan müşteri memnuniyeti ve konforunu sağlamakta, bu durumda bankaların itibarına ve karlılığına olumlu yansımaktadır. Öte yandan, kârlılığa ulaşmak, maksimize etmek, ticari bankaların büyümelerini, hayatta kalmalarını, devamlılıklarını sağlamaları finansal durumlarını, rekabet güçlerini ve piyasada varlıklarını sürdürebilmelerini sağlamak için izledikleri temel hedeflerden biridir (Jassim,2020, s. 113).

4.2 Irak'ta Dijital Bankacılık Sisteminin Gelişimi

Elektronik finansal işlemlerin uygulanmasındaki zorluklarla karşı karşıya kalan Irak Merkez Bankası, ulusal para sisteminin getirilmesi ve döviz bozdurulması ile dünyanın dört bir yanındaki ülkelerde olduğu gibi elektronik finansal işlemlere geçiş yolunda ilk adımları attı. Sadece banka hesabı (%11) ve evinde nakit parası (37

trilyon dinar) olan Iraklıların mal varlıkları hesaplanmıştır (Abdel Nabi, 2017, ss. 7-10).

Merkez Bankası'nın ele almak için çalıştığı ana konulardan biri, Irak'ta finansal içerme payının genişletilmesi ve iyileştirilmesi de dahil olmak üzere 2016-2020 stratejisinin çeşitli yönlerini belirlediği finansal içerme konusudur. Bu, diğer birçok ülkede hali hazırda belirtilen rakamlarla karşılaştırıldığında yüzdelik %11'dir. Bu göstergedeki düşüş, 2016'da kişi başına yaklaşık bir banka şubesine (35.500) ulaştığı için bankaların yoğunluğundaki azalmayla ilişkilidir. Unutulmamalıdır ki bankacılık sektöründe dünya ortalamasında bir şube on bin kişiye kadar hizmet vermektedir. (Dünya Bankası Yıllık Raporu 201, ss..56-59).

Merkez Bankası, Irak'ta nakit ödmeden elektronik ödemeye geçiş ve mutlaka hızlı işlem için uygun koşulları oluşturmak amacıyla dünyadaki teknolojik gelişmeleri mümkün olduğunca takip etmeye çalıştı. Merkez bankasının e-bankacılığa yönelik attığı adımlar ve şu şekilde açıklanabilir (Jonas, 2017, ss. 14-34).

- Rafıdain ve Rasheed Banks'ın sermayelerinin %30'unu yatırdığı küresel bir şirket (Qi Card) oluşturarak ödeme yöntemlerinin iyileştirilmesi, işlemlerin kolaylaştırılması ve elektronik ödeme araçlarıyla borçların geri ödenmesi fikrinde özel sektörü desteklemek,
- Irak Merkez Bankası, genel olarak ödeme işlemlerini kolaylaştırmak için kurucusu ile birlikte bir ödeme sistemi geliştirmiştir. Ayrıca 2006 yılından bu yana ödeme yöntemlerini ve araçlarını iyileştirmeye yardımcı olan ödeme programları geliştirmiştir. Ödeme şirketlerine, ATM'ler ve cep telefonlarından dünya çapında kullanılan en son elektronik sistemlere kadar her şeyi kullanmaları sağlanmıştır.
- Merkez Bankası, elektronik ödeme şirketlerinin ödeme, tahsilat ve mutabakat görevlerini yürütmesine izin vermiş ve bu görevlerin karmaşıklığı göz önüne alındığında, Irak Merkez Bankası (plan ve program belirleme görevini üstlenen ödeme makamı) oluşturmuş ve ilerletmiştir.

- 2020 yılında Ücret Yerelleştirme Projesi'nin finansal kapsayıcılığı %20 oranında artırması, banka kredisi kullanımını artırması ve modern elektronik ödeme araçlarının kullanımıyla kamuoyunda bankaların farkındalığını arttırması beklenmektedir.
- Finansal içerme yüzdesi ile ödeme araçları ve enstrümanları arasında bir ilişki vardır. Bu nedenle Irak Merkez Bankası Ödemeler Dairesi, Uluslararası Standart Muhasebe Numarası'nın (IBAN) etkinleştirilmesi için adımlar atmış ve Irak ödeme sisteminin Dünya Bankası'nın uluslararası PFMIS standartlarına göre değerlendirilmesine ve hazırlanmasına başlamıştır. Irak'ta, Dünya Bankası ile Irak'ta elektronik ödeme sistemlerine ilişkin bir anlaşma kapsamında düzenlemiştir (Jonas , 2017, ss. 14-34).

4.3 Irak'ta Dijital Bankacılık Hizmetleri

ATM'ler ve POS sistemleri üzerinden ödeme hizmetleri tablo 4.1'de gösterildiği gibi, finansal işlemleri kolaylaştırmada teknolojiye ve modern teknolojiye dayanan finansal hizmetlerin ne ölçüde sunulduğunu gösteren bir göstergedir. Elektronik bankacılık cihazları son birkaç yılda geniş bir yayılmaya ve çeşitlenmeye tanık oldu.

Tablo 4.1: Irak' ta Otomatik Para Çekme Makineleri ve Satış Noktası Sistemleri Aracılığıyla Ödeme Hizmetlerinin Geliştirilmesi (2017-2021)

Yıllar	ATM	POC	POS
2017	656	5143	918
2018	865	6625	2200
2019	1014	11677	2226
2020	1340	13796	7540
2021	1566	14704	8329

Kaynak: Merkez Bankası Veri İstatistik Sitesi , 2022 , Finansal Katılım / İstatistik sitesi

<https://cbiraq.org/SeriesChart.aspx?TseriesID=416><https://cbiraq.org/SeriesChart.aspx?TseriesID=417>

<https://cbiraq.org/SeriesChart.aspx?TseriesID=418>

Elektronik ödeme hizmetlerinin artırılması, Irak Merkez Bankası'nın finansal sisteme mümkün olan en fazla sayıda kişiyi sokmak, finansal sistem içindeki işlemleri ve elektronik ödeme araçlarının kullanımını artırmayı ana hedeflerden biri olarak kabul edilmektedir. Nakit ödeme hizmetlerindeki bu çoğalma hala çok basittir, çünkü aritmetik ortalama (POC) cihazlarıyla yapılan işlemlerdeki (POS) ve (ATM) ile karşılaştırıldığında artışı yansıtır nedeni çoğu ticari market ve mağazanın POS makineleriyle değil nakit parayla uğraşmasıdır. Bu inovasyon yeterli olarak yayılmadı ve özellikle uzak bölgelerdeki çoğu dükkân sahibi için bu süreç hala belirsizdir. ATM'de ise yaygınlığı alışveriş merkezleri, ticaret merkezleri, bazı devlet daireleri ve banka şube müdürlükleri ile sınırlı. Halka açık alanlara dağılmış hiçbir cihaz yoktur.

Elektronik ödeme araçlarının yaygınlaştırılmasının önemine inanan Irak Merkez Bankası, Asia Hawala ve Zain Cash adlı iki şirketin müşterilerine çeşitli finansal hizmetler sunmaya başlamasıyla cep telefonu üzerinden elektronik ödeme işlemini kolaylaştırma izni verdi. Para transferi, fatura ödeme ve elektronik kart satın alma gibi bir çok işlem uygulanmaya hazır hale getirildi. Ödeme yapma aracı olarak cep telefonu kullanıcılarının sayısı, cep telefonu aracılığıyla yapılan elektronik ödeme işlemlerinin sayısından da anlaşılacağı gibi, son birkaç yılda Zain lehine önemli ölçüde artmıştır. Tablo 4.2'de gösterilmiştir, ancak bu artış çok azdır.

Tablo 4.2: Cep Telefonu Üzerinden Yapılan Elektronik Ödeme İşlemleri Sayısının Gelişimi (2018-2021)

Yıllar	Zain Cash İşlemlerinin Sayısı	Asia Hawala İşlemlerinin Sayısı
2018	480000	550000
2019	1450000	600000
2020	3160000	2040000
2021	3230000	530000
SMA	2080000	930000

Kaynak: Merkez Bankası Veri İstatistik Sitesi , 2022 / Ödemeler Departmanı.https://kapita.iq/storage/app/media/New%20Research%20Publications/BLM%207/BusinessLandscapeVII_Digital.pdf

Dijital dönüşümün, bankacılık hizmetlerinin geniş ölçekte yaygınlaşmasına, daha geniş bir müşteri ve yatırımcı kitlesine ulaşmasına yardımcı olduğu, işlemlerinin kağıt işlemlere başvurmadan gerçekleştirildiği bu nedenle dijital dönüşümün yeni alanlar açmak için temel bir kanal oluşturduğu açıktır.

Tablo 4.3: Irak'ta Elektronik Finansal Ürün Veya Hizmet Müşteri Yüzdelерinin Gelişimi (2017-2022)

İfade	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Finansal Kuruluşlara Ait Elektronik Nakit Hesap Sahiplerinin Yüzdesi	11%	23%	20%	22,7%	20,3%	15,8%
Cep Telefonu Aracılığıyla Elektronik Nakit Hesap Sahiplerinin Yüzdesi	4%	4,2%	4,2%	4,2%	4,2%	4,8%
İnternet Üzerinden İşlem Yapan Kadınların Yüzdesi	3%	9,9%	9,9%	9,9%	14,6%	25,5%
Çevrimiçi İşlem Yapan Erkeklerin Yüzdesi	7%	17%	17%	17,2%	28,9%	42,1%

Kaynak: SlideShare from Scribd / Dijital 2022 Irak.
<https://www.slideshare.net/DataReportal/digital-2022-iraq-february-2022-v0>

Tablo 4.4: Irak'ta Elektronik Hizmetleri Kullanma Yüzdesi

		2017	2018	2019	2020	2021	2022
1	Kredi Ve/Veya Banka Kartına Sahip Yüzdesi	2%	1.8%	1.8%	1.8%	8.2%	11.4%
2	Mobil Kasa Hesabı	4%	4.2%	4.2%	4.2%	4.2%	4.8%
3	İnternet Veya Cep Telefonu Aracılığıyla Çevrimiçi Satın Alma Ve/Veya Fatura Ödeme	5%	14%	14%	13.5%	8.6%	20.8%

4	Kredi Ve/Veya Banka Kartı Olan Kadınların Yüzdesi	2%	0.9%	0.9%	0.9%	5.8%	8.7%
5	Kredi Ve/Veya Banka Kartı Olan Erkeklerin Yüzdesi	2%	2,7%	2,7%	2.7%	10.5%	13.9%

Kaynak: SlideShare from Scribd / Dijital 2022 Irak.
<https://www.slideshare.net/DataReportal/digital-2022-iraq-february-2022-v01>

Tablo 4.4’de incelendiğinde, elektronik hizmet kullanım yüzdelerinin kendi aralarında farklılık gösterdiği ve bazı durumlarda düşüşle istikrarsız bir gelişme olduğu araştırmacı için açıktır ve bu durum aşağıdakilerle açıklanabilir:

- Kredi ve banka kartı sahiplerine göre 2017 yılında (%2) olan oran, takip eden üç yılda (%1,8) düşmüş ve ardından önemli oranda artış göstermiştir. 2021 ve 2022 yılları için sırasıyla (%8,2) ve (%11,4)'e ulaşmıştır.
- Cep telefonu (cep) ile açılan kasa sayısında ise 2017 yılında yüzdesi (%4) olan oran 2018 yılında artarak (%4,2) seviyesine ulaşmış ve takip eden üç yıl boyunca istikrar kazanmıştır. Bundan sonra ve 2022'de yüzde (% 4,8) olmuştur.
- İnternet veya cep telefonu üzerinden online alışveriş yapma ve/veya fatura ödeme konusunda 2017 yılında %5'e ulaşan oran, bir sonraki yılda %14'e ulaşarak yüksek bir artış göstermiştir. 2018 yılında ve yıl için yüzde sabitlenmiştir. 2019 yılında, oranın (%13,5) ulaştığı 2020 yılında bir miktar düşüş yaşarken, ertesi yıl bir düşüş daha yaşadı ve istikrara kavuştu. (%8,6) seviyesinde ve 2022 yılında %20,8'e ulaşarak önemli bir artışa tanık oldu.
- Kredi ve/veya banka kartı alan kadınların oranı ise 2017 yılında (%2) iken takip eden üç yılda bu oran %0,9'a düşmüş ve sonrasında yüzdede artış 2021 ve 2022 yılları için sırasıyla %5,8 ve (%8,7) olarak gerçekleşti.
- Erkeklerde kredi ve/veya banka kartı sahibi olanların oranı ise 2017 yılında (%2) iken sonraki üç yılda bu oran %2,7'ye yükseldi ve ardından yüzdede önemli artış 2021 ve 2022 yılları için sırasıyla (%10,5) ve (%13,9) ulaştı.

Tablo 4.5: Irak (2017-2022) Arasında Dijital Bankacılık Hizmetlerinin Kullanım Sayısı

Şahıs Adına Açılan Hesap Sayısı	Ön Ödemeli Kart Kredisi	Cep Telefonu Üzerinden Elektronik Ödeme	İfade
1248763	6,377,305	170,756,879	2017
1505594	8,810,030	386,908,345	2018
2600006	10,506,725	857,234,564	2019
5470866	11,749,408	1,402,321,341	2020
5931497	14,906,294	912,567,545	2021

Kaynak: Irak Merkez Bankası, 2022, Finansal İstikrar Raporu

Tablo 4.5 incelendiğinde, araştırmacı için dijital bankacılık hizmetlerini kullanma değerlerinin kendi aralarında farklılık gösterdiği, bunun değerlerde düşüş olmayan basit bir gelişme olduğu ve şu şekilde açıklanabileceği açıktır:

- Cep telefonu ile elektronik ödeme ile ilgili değerler aşağıdaki gibidir; 2017'de ödeme değerleri 170'e ulaştı, ardından biraz daha yüksek bir artışla sırayla yükselmeye başladı ve 2022'de elektronik ödeme değeri kaydedilen en yüksek ödeme oranı olan 1.070'e ulaştığında zirveye ulaştı.
- Ön ödemeli kredi kartlarına ilişkin değerler aşağıdaki gibidir; 2017'de ödeme değerleri 6.377.305'e ulaştı, ardından biraz daha yüksek bir artışla sırayla yükselmeye başladı ve 2022'de elektronik ödemenin değeri en yüksek ödeme oranı olan 16.202.771'e ulaştığında artışın da zirvesine ulaştı.
- Ön ödemeli kredi kartlarına ilişkin değerler aşağıdaki gibidir; 2017'de ödeme değerleri 1.248.763'e ulaştı, ardından biraz daha yüksek bir artışla sırayla yükselmeye başladı ve 2022'de elektronik ödeme değeri kaydedilen en yüksek ödeme oranı olan 7.913.840'a ulaştığında o artışın da zirvesine ulaştı.

4.4 Irak'ta Finansal Teknoloji Gerçeği

Fintech'in genişlemeyi etkileyen önemli bağlantıları vardır ve bunlar aşağıda ayrıntılı olarak açıklanmaktadır (Tareq , 2007, s. 172) :

- Finansal teknolojilerin en önemli katılımcıları olan ticari bankaların müşterileri.
- Finansal bilgi teknolojisi altyapısını sağlamakla yükümlü ticari bankalar
- Döviz ihracından kontrolünden sorumlu en yüksek para otoritesi ile bankacılık kanun ve yönetmeliklerinin kaynağı olan merkez bankasıyla elektronik bankacılığın gerekliliklerinin başında gelen bir o kadar da eksik olmayan teknik altyapı iletişimden daha önemlidir. Bir ülkenin BT altyapısının, iletişim kapasitesinin ve altyapısının etkinliğinin telekomünikasyon piyasası politikalarının gücü, özellikle internet bağlantısı fiyatlandırma politikaları, e-ticaretin başarısı güvenli ve kesintisiz bir iş ortamı için ön koşullardır. Irak'ta bilgi çağına (bilgi ekonomisi çağı) ve elektronik hizmetlerin sağlanmasına girmek için bankacılık sisteminin attığı ana adımları ana hatlarıyla açıklanmaktadır (Tareq , 2007, s. 172) .

Irak Merkez Bankası, 56 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği 2004 yılından bu yana aldığı tedbirlerle yerel fiyat istikrarını sağlama, yüksek enflasyonu kontrol altına alma ve Irak dinarının alım gücünü artırma hedeflerini gerçekleştirmeye devam etmiştir. Bu, kurallara ve mekanizmalara dayalı olarak likidite seviyesini kontrol etmesine , yönetmesine izin verdi. Özellikle faiz oranları ve Irak dinarı döviz kuru alanında ekonomik istikrarını mümkün kılmak için 2005'ten beri modern ödeme sistemlerini kullanıyor. (Irak Merkez Bankası Yıllık Raporu,2009).

Gerçek Zamanlı Brüt Mutabakat Sistemi (RTGS) ve Otomatik Takas Odası (ACH):

2008 yılı boyunca devlet tahvili GSRS'nin mevduat sistemi ve 2010 yılı boyunca elektronik çek takas sistemidir. Ayrıca, İletişim Bakanlığı ve Dünya Bankası finansmanı ile işbirliği içinde bu bankala katılımcı bankalar arasında Irak İnternet Bankası'nın (IIBN) planlanması ve uygulanmasını başlattı. Amaç banka şubelerinin bu ağ üzerinden güvenli ve verimli bir şekilde transfer yapmasını sağlamak.

A- Gerçek Zamanlı Brüt Mutabakat Sistemi (RTGS):Gerçek zamanlı brüt mutabakat sistemi 24 Ağustos 2006 tarihinde beş bankanın katılımıyla hayata geçirilmiştir. Bankalar ve Hazine, güvenli verimli bir ağ üzerinden yüksek kaliteli ödeme emirlerini değiş tokuş edebildi. Irak'ta faaliyet gösteren tüm Iraklı ve yabancı

bankalar kapsandığından, kalan bankalar kademeli olarak genişledi (Bassem ,2008, s. 25).

Gerçek Zamanlı Brüt Mutabakat Sistemi (RTGS) içergesi:

- Sistemin işletilmesi, bakımı ve onarımı.
- Bankaları eğitin ve onları sisteme katılmaya hazırlanması
- Katılımcı bankaların takas hesaplarının takibi.
- Katılımcı bankalar ile bu bankanın müdürlüklerinin transferlerini takip etme
- Sistem üzerinden yapılan transferlerin adet ve tutarlarına ilişkin aylık istatistiklerin hazırlanması
- Sistem üzerinden transferler için ücret ve komisyonların hesaplanması
- Katılımcı bankaların kullanıcılarının izlenmesi, izlenmesi ve desteklenmesi.

B- Otomatik Takas Odası (ACH): Sistemin fiilen işleyişi 14 Eylül 2006'da beş banka (Al-Rafidain, Al-Rashid, Bağdat, Al-Tijari Al-Iraqi ve Al-Sharq Al-Awsat) ve ilgili her bankanın iki şubesi ile başladı. Elektronik çekler, SVPO'nun ödeme emirleri ile katılımcılar arasında gönderilmekte, çeke ilişkin bilgiler , kopyalar elektronik ortamda gönderilmekte ve orijinal çekler ibraz edildikleri şubede saklanmaktadır. Takas seanslarının sonunda uzlaştırma talimatlarının kopyaları RTGS sistemine gönderilir (Farhan ve Israa 2010, ss. 63-65).

C- Ağlar ve İletişim Dairesi Başkanlığı :Ödemeler Bölümü, kısmen yazılım olmak üzere sistemi yönetir, fiilen işletir ve bakımını yapar ve 2009'da faaliyete geçen Irak bankalarının IIBN'lerini birbirine bağlayan ağı denetler ve sistemde veya ağda meydana gelebilecek yükseltmeleri veya değişiklikleri yönetir. Katılımcı bankaların sayısı 42 bankaya ulaşmakla birlikte iki gruptan (bir halkla ilişkiler grubu ve bir bilgi teknolojisi grubu) ve iki ticari gruptan (Al-Rafidain ve Al-Rashid) oluştu.

Finansal Bilgi Teknolojisinin Gelişiminde Sonraki Adımlar (Ibtisam, A.H. Shatha, A.j.Wafaa, A.k.s-53).

1. (Offline) adı verilen ana sunucuya direkt bağlantı olmadan bakiyeleri işleyen, bağlantının çok iyi olmadığı alanlarda çalışmayı kolaylaştıran ve alternatif seri numarası olarak canlı parmak izi kullanan elektronik para transferleri için akıllı kart teknolojisinin uygulanması (SeralNo) oluşturuldu.

2. Bankalardaki teknik departman, genel idare, şubelerdeki daire ve bölümlere en iyi hizmeti verecek şekilde tüm modern ekipman ile makinelerle donatılmıştır.
3. Sunulan ve geliştirilen programların sayısını artırarak bankacılık sektörüne modern teknolojilerin getirilmesine vurgu yapılmıştır.
4. Elektronik bilgisayar alanında eğitim, bankacılık sistemlerinin temini ve bakımı için özel bankalarla sözleşmeler imzalanması ve bu alanda eğitim verilmesi
5. Ana görevi 2012 sayılı Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesi Kanunu hükümlerinin uygulanmasında yer alan tüm birimleri kontrol ve denetlemek olan Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesi Dairesi Başkanlığı'nın kurulması ve kontrolü

15 milyon dinarı veya 10 bin doları aşan tutarlar içeren şubeler, kontrollü müşteri hesaplarına yatırılacak ve havale edilecek ve müsadere için Irak Merkez Bankası Kara Para Aklama Bürosuna gönderilecektir. (The annual report of Al-Rafidain Bank, 2007, s. 15).

Irak'ın dış ticaretini kolaylaştırmak ve kolaylaştırmak amacıyla Temmuz 2003'te kurulan Commercial Bank of Irak, kredi kartı (International Visa Card) basımına başlamış ve bu kartın Irak'ta basılması için lisans sahibi olmuştur. Müşterilerine ek bir hizmet olarak bankacılık operasyonları ile entegrasyon Uluslararası bankacılık alanında bankacılık operasyonlarının gelişimine paralel olarak Irak genelinde ATM ağını geliştirmiş ve geliştirmeye devam etmektedir. En iyi hizmet ve en düşük maliyetlerle küresel bir hizmet sunarak müşterilerine rekabet avantajı sağlayan bankanın Bağdat ve taşrada 9 şubesi bulunmaktadır.

Irak ekonomisi için finansal bilgi teknolojisi ile çalışmanın önemi için Irak ekonomisinin piyasa ekonomisine geçişi, içinde istikrarı sağlamak için her türlü yolu kullanmaya hazır olduğunu belirledi. Bankalarda elektronik işlemlerin yaygınlaşması ekonomide birçok olumlu değişikliğe yol açacaktır. Genel ve özel olarak bankacılık sistemi aracılığıyla (Shandi ve Qassem, 2011, s. 17).

- Dijital bilgi teknolojilerine dayalı yeni dijital projelerin başlatılmasına ve bu projelerin yönetiminde bilgi ve deneyimin yeni zenginlik, inovasyon ilham kaynağı olarak kullanılmasına temel olacak bir dijital ekonomi oluşturmak ve böylece finansal teknolojiler ile bu tür bir ekonomiye önemli katkı sağlar.
- Hali hazırda ülke ekonomisini tehdit eden ve halen bazı dengesizlikler yaşayan istifçilik olgusunun azaltılması dolayısıyla finansal teknolojilerin kullanılmaya başlanması ile elektronik ödeme sistemlerinin oluşturulması piyasaya para akışını kolaylaştıracaktır.
- Irak bankalarının dünya ekonomisine entegrasyonunu kolaylaştıran ve yabancı yatırımı çeken elektronik bankacılık hizmetleri başta olmak üzere dünyadaki gelişmeleri yakından takip edilmeli.
- Maliyet düşürme: Çeşitli hizmetleri daha düşük fiyata satabilmenin yanı sıra, özellikle Irak geniş bir bölge olduğu ve İnternet'teki varlığı nedeniyle bankaların farklı bölgelerde hizmet verme ve yeni şubeler açma maliyetlerini düşürür. Artan çok sayıda müşterinin erişimini garanti edebilir , bankacılık hizmetleri ve bankalarla elektronik borsalar arasındaki işlemleri satma yeteneği gibi iyi hizmetler sağlayabilir.
- Şeffaflığın artırılması: Irak bankalarında internetin kullanılması, bu bankaların tanıtımını yaparak, hizmetlerini tanıtarak, finansal performans dinamiklerini açıklayarak bunları araştırmacılara ve diğer paydaşlara sunarak şeffaflığı artırmak için bir medya penceresi oluşturmaktadır.

4.5 Elektronik Bankacılık İşlemlerinin Etkisi Ve Önemi

E-bankanın etkisi ve önemi elektronik olmayan bankaların müşterilerinin bazı sorunlarını çözebileceğine amaçlamaktadır. Tam bir çözüm veya maliyetli kısmi çözümler sunmazlar, bankacılık da bir rol oynarlar. Ne kadar çeşitli olursa olsun müşterilerin ihtiyaçlarını karşılamak, rekabette en iyi performansı elde etmek ve pazarda hayatta kalmak için seçkin yönetimin bulunduğu bir konumdur. (Lutfi ve Salah al-din, 2016, s. 24) .

Bankacılık hizmetlerinin önemi bankanın katlandığı maliyetlerin düşük olmasının yanı sıra, yeni bir banka şubesi açmanın ve internet üzerinden bir banka web sitesi oluşturmanın maliyetleri karşılaştırılabilir. İnternet kullanımını kolaylaştıran İnternet hizmetlerinin performansını oluşturma, işleme ve yönetme maliyetlerinin yanı sıra faydaların elde edilmesi gereklidir. Maliyetleri düşürerek bankacılık pazar payını artırmak, bankaya internet sitesinde bankacılık hizmeti vermeden gerekli bilgi ve hizmetleri sağlamak, müşterilerin bankacılık ve bankacılık dışı hizmetleri istedikleri zaman almalarını sağlamaktır.

Elektronik bankacılığın Irak'taki bankacılık reformu üzerinde güçlü bir etkisi vardır. Irak'ta bankacılık reformu için en etkili e-bankacılık hizmetleri, elektronik para transferlerinin değeridir. Bunu Irak ekonomisinde dolaşımdaki banka kartı sayısı ve Irak ekonomisinde düzenlenen elektronik çek sayısı izlemektedir (Zaidi, 2013, s. 9).

4.6 Irak'taki Dijital Ödeme Sistemi Türleri

- **Asia Hawala**

Asia Hawala, 2015 yılı sonunda Asiacele Communications tarafından kurulan çok işlevli bir ödeme hizmeti sağlayıcısıdır. Para transferleri, işlemler, fatura ödemeleri, bordro ödemeleri ve çevrimiçi satın alımlar için ödeme gibi çeşitli hizmetler sunar. Çeşitli müşterilerinin ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitlendirilmiş portföylere sahiptir. Öte yandan, Asya şirketi 2021 yılında 164,8 milyar Irak dinarı tutarında 527,9 binden fazla işlem gerçekleştirmiştir. (Asia Hawala, 2022).

- **Zain Cash**

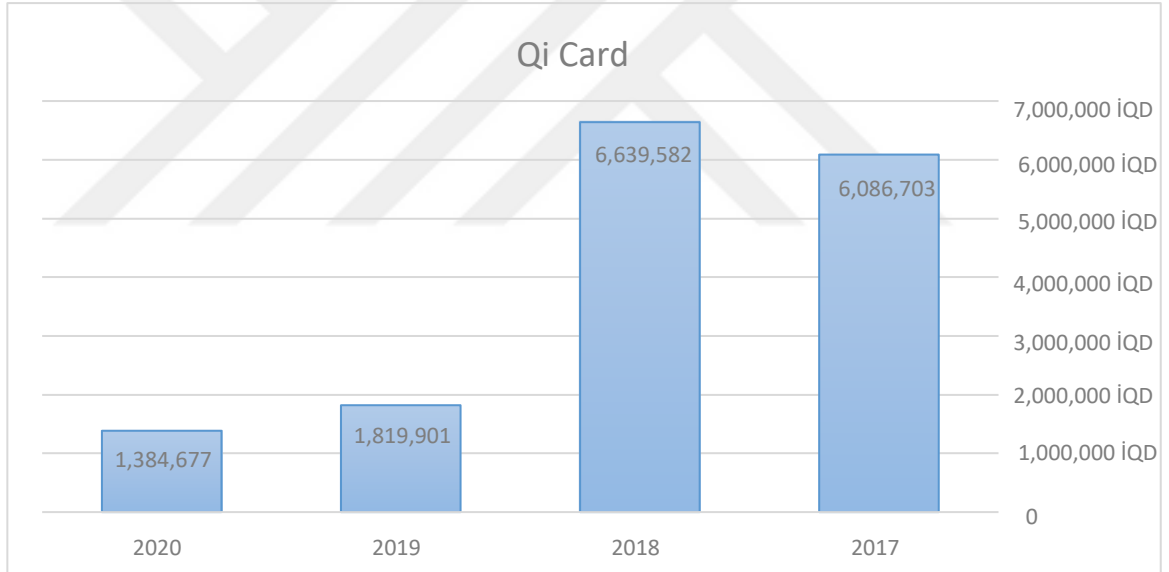
Zain Cash, 2015 yılında Zain tarafından kurulan ve 2021'de 719 milyar IQD değerinde 3 milyon işlem gerçekleştiren önde gelen bir Irak mobil ödeme şirketidir. Bu cüzdan, kullanıcıların banka hesaplarını bağlamasına ve kolay para yatırma için Visa ve Master kartları eklemesine olanak tanır. Zain Cash ayrıca bir MasterCard cüzdanı ve şarj edilebilir bir sanal Visa kartı verme seçeneği sunar. Ayrıca para transferlerini, cep telefonu yüklemelerini ve devlet faturası ödemelerini de destekler.

Kısa bir süre önce, tüccarlara ödeme yapmak ve acentelerden para çekmek için bir QR (Hızlı Yanıt) kodu kullanma özelliği ve aynı uygulama aracılığıyla satın alınabilen yeni bir sanal Visa döner kartı eklendi (Zain Cash,2022).

- Qi Card

Qi Card, 2007 yılında Irak elektronik ödeme sistemleri ile Al-Rafidain Bank'ın ortak girişimi olarak kuruldu. Şirket, on yılı aşkın bir süredir Irak vatandaşlarına biyometrik kimlik kartları dağıtıyor ve e-bankacılık hizmetleri sağlıyor. Bu şirket tarafından verilen ön ödemeli kartlar, devletten emekli maaşı almanın ana yollarından biri olduğu için Irak'ta en yaygın kullanılan kartlar arasında yer alıyor.Yıllar içinde verilen kart sayısı şekilde gösterilmiştir (Qi Card Company,2022).

Şekil 4.1 : Qi Card kredi kartı sayısı

Kaynak: Irak Merkez Bankası, Ödemeler Dairesi, Qi Card: 2022.
<https://cbiraq.org/SeriesChart.aspx?TseriesID=414>

- Arap Elektronik Ödeme Şirketi (APS)

Al-Arab Company for Electronic Payment Services, elektronik ödemeler ve bankacılık hizmetlerinde uzmanlaşmış özel bir Irak şirkettir. Irak'ta veri ve bilgi gizliliğine adanmış bir yerel ofisi ve veri tabanının yanı sıra ana kart düzenleme ve

satış noktası hizmetleri gibi çeşitli ürünlere sahip olan ilk şirkettir (Arap Şirketi, 2022).

- Mavi Arı

Ishtar Gate olarak da bilinen Blue, 2020 yılında Irak'ta kurulmuş özel bir limited şirkettir. Irak bankalarının tüm elektronik ödeme projelerini teknik ve ticari olarak uygulamalarını sağlayan entegre hizmetler sağlamak için lisanslanmıştır (Mavi Şirket, 2022).

- Nas Pay

2015 yılında Erbil'de kurulan bu şirket, elektronik ödemeler ve elektronik ödeme çözümleri sunan şirketlerden biridir. Şirket, tüccar müşterilerine güvenilir ve güvenli ödeme çözümleri sunarak, müşteri tabanlarını ülke çapında genişletmelerine olanak tanır. Genellikle bankalarla iş yapmayan Iraklılar için çok amaçlı MasterCard gibi alternatif finansal seçenekler sunmaktadır (Nas Pay şirket, 2022).

4.6.1 Mobil Bankacılık Hizmetleri

Bankalar, rekabet avantajı elde etmek, etkili ilişkiler kurmak ve müşteri ilişkilerini yönetmek için finansal uygulamaların önemini kabul etmişlerdir (Sheikh ve Karyaluoto, 2016, ss. 1497–1506). Bankaların cep telefonu üzerinden hizmet vermeye başlamasıyla birlikte müşteri kullanım oranları oldukça düşmüş, bu da müşterilerin bu teknolojiye geçişini teşvik edecek idari ve teknik değişikliklere yol açmıştır.

Mobil cihazların gelişimi ve uluslararası ekonomik değişimlerle başa çıkma çabaları, bu önemli teknolojinin bankacılık sektöründe hızla benimsenmesine yol açan faktörler arasındadır (Asfour ve Haddad, 2014, s. 145). Bu hizmetlerin geliştirilmesiyle müşteriler artık mobil cihazları kullanarak mali durumlarına uzaktan erişme olanağına sahip olmuşlardır (Gomachab ve Maseke, 2018, ss. 1-18).

Cep telefonu kullanım durumlarının çokluğu, birçok kullanıcı için bir hazine haline geldi ve mobil bankacılıkta yeniliği tetikledi. Bankalar yeni mobil bankacılık

hizmetlerini tanıttığında, hem yeni müşteriler edinme hem de mevcut müşterileri elde tutma sistemi olarak tanımlamaktadır. (José vd., 2017, ss. 41–47).

Müşterilerle hızlı iletişim kurma yeteneği genellikle şikayetlerin çözülmesine ve hafifletilmesine yardımcı olur. Mobil bankacılıkta dört faktör belirleyici bir rol oynamaktadır. Bunlar sırasıyla; kullanım kolaylığı, kişiselleştirme derecesi, bilgi kalitesi ve bonuslardır.

Cinsiyet, incelenen bireysel farklılıkların en yaygın kabul gören değişkenidir (Hamid vd.2018, ss. 306-310). Son zamanlarda yapılan birkaç araştırma, erkekler ve kadınlar arasında karar vermede farklılıklar yaratmak için modern teknolojiyi kullanma kararında cinsiyetin oynadığı önemli rolü göstermiştir (Alderfer ve Guzzo, 1979 :347–361). Chen ve Macready, çevrimiçi hizmetler üzerine yaptıkları çalışmada, bunların kullanım kalıpları, uygulamaya özel tercihler, farklı davranışlar, stiller, web etkileşimine yönelik farklı algı ve tutumlar açısından da farklılık gösterdiğini bulmuşlardır (Chen ve Macready, 2010, ss. 379 -387).

Bireysel olarak teknolojiyi kullanma güdülerinin cinsiyete bağlı olduğu söylenebilir. Ayrıca kadın ve erkekte ihtiyaçların yapısı farklılık göstermekte, arzu edilen ihtiyaçlara göre oranları değişmektedir ancak bu ihtiyaçların olumlu psikolojik tepkilere yol açabilmekte bu da cinsiyetin büyük rol oynamasına neden olmaktadır. Farklı ihtiyaçlara göre değişir ve bu nedenle kullanıcıların yararlılık algısını yansıtır (Venkatesh vd., 2003, ss. 425-478).

Görev odaklı oldukları ve kadın performansı veya iş faktörleri (fayda gibi) tarafından yüksek oranda motive oldukları; Bu nedenle, işyerinde kullanılan geleneksel yöntemlerin birçoğunun doğrulanması gerekir. Pratik ve görev odaklı olacak şekilde tasarlanmalıdır. Kullanıcı verimliliğini artırmaya yardımcı olduklarında faydalıdırlar. Zhou ve diğerleri ayrıca erkeklerin interneti kullanma ve etkileşimde bulunma konusunda kadınlardan daha az motive olduğuna dair bazı kanıtlar sağladı (Zhou vd .,2011, ss. 261-271).

4.7 Irak'ta Aşılması Gereken En Önemli Zorluklar

- Bir fintech şirketi kurmak, faaliyete geçmeden önce üç milyon dolara kadar büyük bir ilk yatırım gerektirir; böyle bir şirketi ve onunla birlikte alıcı şirketi kurmanın artan karmaşıklığı ve kolaylığı göz önüne alındığında, bir işletme lisansı almanın zorluğu anlaşılır. Lisanslama, yeni başlayanların erken bir aşamada bankalarla işbirliği ve ortaklık aramasını gerektiren bir hizmet sağlamadan önce büyük bir yatırım gerektirir.
- Irak'taki banka müşterilerinin fintech şirketlerinin nasıl çalıştığı konusundaki bilgisizliği, mevcut hizmetlerin anlaşılabilmesi ve dolandırıcıların belirli endişelerle devlet bankalarına artan sadakati nedeniyle finansal hizmetler endüstrisindeki yeni yeniliklerden duyulan korku; müşterilerin makbuz yerine ödemeyi tercih etmelerinin ana nedeni olabilir.
- FinTech için getirilecek ek kanunların ve dolayısıyla yeni FinTech şirketlerine hizmet verilirken çalışma izinlerinin verilmesinin dar kalması
- Irak'ta finans sektörünü kontrol eden devlet kurum ve kuruluşlarının koyduğu kural ve yönetmeliklerin yanı sıra yatırım yapma fikrinin kabul edilmesi başta olmak üzere temel güçlüklerin varlığı ve buna bağlı sorunlar kutuplaşmaya başlaması. Fintech ve finansal zorluklarda mükemmel beceriler ve yetenekler sağlamaması.
- Birçok Arap ve diğer ülkelerde insan sermayesinin, istihdamın ve uygun iş ve fırsatları bulma becerilerinin korunması ve iş adamları her zaman finans sektöründe kalifiye çalışanlar ve en iyi programcılar bulmanın zorluğundan bahseder. Gelişmekte olan fintech şirketlerinin karşılaştığı sorunlardan biri işe alımlardır.
- Özellikle yetişkinlerin %11'i banka hesabına sahip olduğundan ve yetişkinlerin %89'u banka hesabına sahip olmadığından, ancak finansal kapsayıcılık, bankacılığın yoğunluğu ve bankacılık ya da finans sektöründe modern teknolojileri kullanmanın zorluğu, bu fenomenin yayılmasının açık bir işaretidir.
- Irak'ta bankacılığın penetrasyonu ve yoğunluğu son yıllarda önemli ölçüde değişmediği için Irak'ta bankacılık penetrasyonu ve yoğunluğu düşük seviyede olmaya devam etmekte ve bu oran Irak'a göre arttığında bankacılık hizmetleri ve

finansal teknolojiler gelmektedir.. Arap dünyasında en yüksek orana (24,1 ve 24) sahip olan Tunus ve Lübnan'dır.

- Irak'ta ATM'lerin yaygınlığı Arap ülkelerine kıyasla düşüktür, bu nedenle Irak'ta her 100.000 yetişkine düşen ATM ve K-kart sayısına dayalı olarak bankaların yaygınlığı, çok düşük bir oran göstermektedir, 100.000 kişi başına dört ATM'den fazla değildir. Bu oran Suudi Arabistan, Katar ve Kuveyt'te (2011-2016) döneminde (76), (68) ve (56)'ya ulaştı.
- Irak bölgesindeki bankacılık penetrasyonu düşüktür ve 2010-2016 döneminde bin kilometrekareye (3) şubeyi geçmediği için Irak'taki finansal kapsayıcılığı olumsuz etkilemektedir. Özellikle farkın önemli olduğunu görüyoruz, örneğin Singapur'da bu oran bin kilometrekareye 636 mağazaya ulaştı. (2011-2016) (2011-2016) döneminde de bin kilometrekareye (2) otomobili geçmedi.
- Fintech finansal istikrarı etkilediği için Irak'ta finansal istikrardaki zorluk kredi, likidite, konsantrasyon, operasyonel risk , makro sistemik risk ve finansal istikrarın sürdürülmesi gibi diğer riskler için geçerlidir. Döngü Eğilimleri, Gölge Bankacılık ve Finansal Güvenlik Bu riskler yeni olmamakla birlikte, fintech büyümesinin hızı arttıkça artabilirler.
- Finansal teknoloji, bankacılık ve ticari işlemler için gerekli hıza sahip uluslararası bir bilgi ağını gerektirmektedir. 11 Arap ülkesini kapsayan araştırma, internet kullanım davranışındaki değişiklikleri ortaya koydu ve rakamlar, yaklaşık 40 milyon Arap'ın internet kullandığını gösterdi. İnternet kullanımı en yüksek Körfez bölgesinde, Katar %100 ve Irak %35 yüzdeliklerdedir. (Irak Merkez Bankası Yıllık Finansal İstikrar Raporu, 2016).

4.7.1 Irak'ta Bankacılık Sisteminin Gelişiminin Belirleyicileri

Irak'ta yıllarca bankacılık sektörünün bloke edilmesi ve ülkenin ekonomik ortamındaki değişikliklerin izolasyonlu bir yaşam ihtiyacını doğurduğuna, bu sektörün yöntem ve kabiliyetlerini büyük ölçüde etkilemiştir. Bankacılık sektöründeki teknolojik gelişmelerin önemi gözle görülmektedir. Mevcut yüzyılın ilk

on yılında Irak ekonomisinin içinde bulunduğu koşullar göz önüne alındığında teknoloji herhangi bir rol oynayamayacağından, mevcut bankacılık durumu tamamen teknoloji eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Öte yandan, açık ve şeffaf yasalar çerçevesinde işleyen teknolojik olarak gelişmiş bir bankacılık sektörü olmadan istikrarlı bir ekonomik ortam gelişemez.

Irak'ta 2003 yılından bu yana yaşanan siyasi ve ekonomik değişimler göz önüne alındığında, para otoriteleri Irak'ta bankacılık sektörünün dünyadaki güncel gelişmelere ayak uydurabilmesi için güçlendirilmesi ve desteklenmesi yönünde birçok ciddi adım atmıştır. Finansal hizmetler, para transferleri ve fintech teknolojileri alanında modern yöntemlerin kullanılmasından elde edilebilecek fayda ve kârın yanı sıra, bunlar zaman tasarrufu, yatırımlarda hız, düşük maliyetler, bankacılık ve işte daha fazla esnektir. (Waheeda, 2018, s. 49).

4.7.2 Nakde Bağımlılık

Irak ekonomisinde nakit baskınlığı, ülkenin ana değer saklama aracı ve ekonomik mübadelenin ana aracı olduğu için bankacılık sisteminin gelişimini engellemektedir. Nakdin önemi, ekonominin kriz zamanlarında faydalı olacak istikrarına ve harcamaları desteklemek için nakit çekme ihtiyacına bağlıdır. Ülkenin petrol gelirlerine bağımlılığı göz önüne alındığında, eleştiri daha da önemli. Irak Merkez Bankası, petrol gelirlerini ABD doları cinsinden alıp satarak yeni dinarlar çıkarmaktadır. Bu Irak para birimleri ücretler, emekli maaşları, ürünler ve hizmetler için kullanılmaktadır. Bu vaka, bankacılık sektörünün özellikle banka fonlarının yaratılmasındaki kısıtlayıcı rolünü bir kez daha vurgulamaktadır (KAPITA Business ,2022).

4.8 Irak'ta Elektronik Bankacılık Hizmetleri Ve Müşteri Memnuniyeti

Irak'ta elektronik bankacılık henüz başlangıç aşamasındadır. Irak Merkez Bankası tarafından kontrol edilen 80'den fazla banka ülkede kayıtlıdır. Son zamanlarda Irak bankalarında mobil bankacılık hizmetlerinin büyümesi sınırlı kalmıştır ve Irak

hükümeti bu hizmeti geliştirmede bankaları desteklemelidir. Al-Abudi (2019), Irak bankalarında müşteri memnuniyeti ile ilişkili olarak hizmet kalitesini (güvenlik, güvenilirlik, somutluk, empati ve yanıt verebilirlik) inceledi ve aralarında pozitif bir ilişki buldu. Ayrıca Irak bankalarının hizmet kalitesinin ve Irak bankalarının çabalarının hala düşük olduğuna inanıyor. Benzer şekilde Elias ve Al-Azhar (2019), Irak bankacılık sektöründeki müşteri deneyimi boyutlarını inceledi ve güvenilirlik, güvenlik, erişim, empati, yanıt verebilirlik, açıklık, personel ve müşteriler gibi çeşitli değişkenler arasında pozitif bir ilişki buldu. Ek olarak, Iraklı bir banka olan Hamad (2018), e-bankacılık hizmet kalitesi, güvenlik ve müşteri sadakati ile ilgili çeşitli müşteri memnuniyeti konularına odaklanmak için Erbil'deki yedi bankayı kullandı ve müşteri sadakati ve güvenliğinin burada olumlu bir etkiye sahip olduğunu buldu. Öte yandan elektronik bankacılık hizmetlerinin kalitesinin müşteri memnuniyetini etkilemediği tespit edilmiştir. (Makttoof ve Khalid, 2018).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Teknolojinin ilerlemesi ile dijitalleşme tüm yaşamımızı etkilemektedir. Dijitalleşme ve teknolojinin ilerlemesini en hızlı takip eden sektörlerin başında da bankacılık sektörü yer almaktadır. Irak bankacılık sektörü, özellikle elektronik bankacılık alanında yatırım için verimli bir arazi olarak görülüyor ve elektronik bankacılık alanında Zain Cash, Asia Hawala ve diğer şirketler gibi birçok şirket ortaya çıktı.

Dijital dönüşüm, bankacılık hizmetlerinin seviyesini arttırmakta, bireyler ve yatırımcılar arasındaki işlemleri hızlandırmakta, işlemlerini tamamlamada karşılaştıkları engelleri kağıt işlemlere başvurmadan aşarak doğru ve hızlı bir şekilde işlemlerini sonlandırmakta ve dijital dönüşüm için önemli bir itici güç oluşturmaktadır. Bankada yeni yatırım alanları açmak, böylece finansal, ekonomik ve rekabetçi büyümeyi artırmak ve nihayetinde bankacılık işlemlerini desteklemektedir. Irak özelinden baktığımızda Irak bankacılık sektöründe dijitalleşme ile ilgili durum ve öneriler aşağıdaki gibidir:

- Irak'ta geleneksel ödeme yöntemlerinin eksiklikleri elektronik ödeme yöntemleri ile giderilebilir.
- Elektronik bankacılık hizmetlerine yönelik modern mekanizmalar, bankacılık operasyonlarının iyileştirilmesinde önemli bir rol oynamakta ve bankacılık hizmetlerinin genişletilmesine yardımcı olacaktır. Geniş bir müşteri ve yatırımcı kitlesine ulaşarak, kâğıt işlemlere başvurmadan işlemlerinin tamamlanmasını, dolayısıyla dijital dönüşümü, bankada yeni yatırım alanlarının açılmasını bu sayede finansal, ekonomik ve rekabetçi büyümeyi gibi bankacılık işlemlerini desteklemektedir.
- Elektronik hizmetlerin kullanım yüzdeleri kendi aralarında değişkenlik göstermiş olup, bazı durumlarda düşüşle birlikte istikrarsız bir gelişme gösterir.
- Dijital bankacılık hizmetlerini kullanma değerleri kendi aralarında farklılık göstermiş olup, değerlerinde herhangi bir düşüş yaşanmayan bir gelişme gösterir.
- Elektronik bankacılık işlemleri ve uygulamaları konusunda farkındalığın artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- Bankalar kendi internet sitelerini kurarak veya pazarlama sitelerine üye olarak internet üzerinden iş geliştirerek daha iyi hizmet sunmalıdır.
- Bilgi teknolojileri alanında uzman kişilerin dijital dönüşüm sistemlerindeki tüm gelişmeleri takip etmeleri ve bankacılık sistemine istenilen düzeyde hizmet verecek şekilde uyarlamaya çalışmaları için yurt içi ve yurt dışında kurslar düzenlemeli, eğitim vererek bilinçlendirmeli, yeniliğe açık hizmetler sunmak amaçlı planlar çizilmelidir.

KAYNAKÇA

Abdel N. Eidy, W. Financial inclusion and its role in achieving banking development and the development of the Iraqi economy, *Central Bank of Iraq* 2017, pp. 7-10 .<https://cbi.iq/static/uploads/up/file-15305224076596.pdf>

Al-Jamil, Kawkab, S.(2005). The Iraqi Financial System and its Restoration. Al-Jamil,p.11 [www@ulumansania.net,profhttps://www.researchgate.net/profile/HusseinKadhum_almsrfyt_aldwlytbazl2/links/5f3bc9dc299bf13404cd6f8a/alqta-almsrfy-fy-alraqwmwqat-altkyf-m-myar-alrqabt-almsrfyt-aldwlytbazl2.pdf](http://www.ulumansania.net/profhttps://www.researchgate.net/profile/HusseinKadhum_almsrfyt_aldwlytbazl2/links/5f3bc9dc299bf13404cd6f8a/alqta-almsrfy-fy-alraqwmwqat-altkyf-m-myar-alrqabt-almsrfyt-aldwlytbazl2.pdf)

Abdelnabi, Eidy ,W. (2018), The role of the Central Bank of Iraq in facing the economic crisis The development of the Iraqi economy and banking sector, *Central Bank of Iraq, May*.

Abdul Reda, J.N. Shabibi, S.M. Al-Quraishi. M. 2016 / The concept and what is fiscal policy. *Central Bank of Iraq* . <https://rawabetcenter.com/archives/37133>

Al-Dabbagh , A. 2020 / The banking system in Iraq: years of collapse and mistrust.<https://www.noonpost.com/content/38323>

Adamu , A. (2009).“the effects of Global Financial Crisis on Nigeria Economy

- Al Arwi , A. (2016).“The Role of Small and Medium Enterprises in the Development of the Iraqi Economy,” *Journal of the Al-Mustansiriya Center for Arab and International Studies*, (Al-Mustansiriya University, Issue 20-21)<https://cbi.iq/static/uploads/up/file-160093733814145.pdf>
- Alderfer,C.P. Guzzo R.A. (1979). “Life experiences and adults’ enduring strength of desires in organizations,” *Administrative Science Quarterly*, (24)3, pp. 347–361, 1979.
- Al-Fadl, Yousef , M. (2010) Analysis of the effects of the IMF and the World Bank on the economies of some Arab countries with a special reference to Iraq, MA, Department of Economics, *Faculty of Management and Economics*, Anbar
- Al-Shimri, Khami , B. (2008). Effectiveness of Monetary Policy on Achieving.
- Al- Najafi , H.(1977). Ekonomi Sözlüğü - *Yerel Yönetim Basın Müdürlüğü* - Bağdat - MSS 31.
- Al -Shabib, D.K. (2016). Contemporary Banking Management, birinci baskı, Dar Al Masirah,Amman,sayfa94:<https://cutt.us/0yhlQ%D8%A8%D9%86%D9%83-%D8%B5%D9%86%D8%A7%D8%B9%D9%8A/>
- Al-Karasneh, İ. (2013). İslami Bankalar: Kavramsal Çerçeve ve Zorluklar, Ekonomi PolitikasıEnstitüsü,ArapParaFonu,<https://www.amf.org.ae/sites/default/files/publications/2021-12/islamic->
- Ibtisam, Ali. Hussein. Shatha, Abdul Hussein. jabr. Wafaa, Ayoub. kasara. (2020) The role of financial information technology in enhancing financial inclusion in light of the knowledge economy, an exploratory study at Al-Nahrain Islamic Bank, *Journal of Management and Economics*Issue 124 .s-53: <https://admics.uomustansiriyah.edu.iq/index.php/admecon/article/download/178/27>
- Al-Sumait,Fahed. Ellen J. Helsper, Cristina Navarro,Nouf Al-Saif, and Nilesh Raut .(2022) .From the Gulf University of Science and Technology and the London School of Economics and Political Science . Kuwait’s Digital Inequalities Report.<https://www.lse.ac.uk/media-and-communications/assets/documents/research/projects/disto/Kuwait-report.pdf>

- Basim, K. O. Al-Shammari. Monetary Economic Stability in Iraq (1990-2005) Master Thesis, *Department of Economics, Faculty of Management and Economics*, Baghdad University, Iraq , 123125
- Altuntaş, Ö. (2012). Merkez Bankası Bağımsızlığı: Avrupa Merkez Bankası Ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Karşılaştırması . *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , (12) , 73-84 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/pausbed/issue/34726/383931>
- Andrew, B. (2021). The Evolution of Banking Over Time, Investopedia: <https://www.investopedia.com/articles/07/banking.asp#:~:text=The%20Evolution%20of,they%20do%20today>
- Asante, S. Daniel and Adam, A. (2011), Bank Competition, Stock Market and Economic Growth in Ghana, *International Journal of Business Administration*,(2)4.
- Arap Şirketi, (2022). Elektronik ödeme için. https://www.aps.iq/Ar_Home.aspx
- Asfour, H.K. and Haddad ,S.I.(2014). “+e impact of Mobile Banking on enhancing customers’ Esatisfaction: an empirical study on commercial banks in Jordan,” *International Business Research*, (7)10, p. 145.banksconceptual-framework-challenges.pdf
- Asia Hawala Şirketi. (2022). Elektronik havale ve ödeme için: <http://asiahawala.iq/index.html>
- Atay, E.(2008). Macroeconomic Determinants of Radical Innovations and Internet Banking in Europe. *Annales Universitatis Apulens is Series Oeconomica*, (2)10.
- Aydın, N. (2006). *Bankacılık Uygulamaları, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları*, s.12.
- Bankacılık Sektörü Araştırma Raporu Birinci Mayıs (2020). Ankara T.C. *Hazine ve Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu*, Sayfa4-5:<https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2020/12/BANKALAR-sektor-arastirma-raporu-2020.pdf>

- Bank Its Origin, Meaning, Objectives and Function: (2022). studocu:1:
<https://tinyurl.com/ynljvvq4>
- Barone , A. (2022). How Banking Works, Types of Banks, and How To Choose the Best Bank for, Investopedia :<https://tinyurl.com/ythm4fgk>
- Battal , A.H. Al-Dulaimi F.G.F. (2021). The impact of banking competition on economic development: *an applied study in the Iraqi banking sector*.
<https://cbi.iq/static/uploads/up/file-157122039798218.pdf>
- Bikker, Jacob, Spierdijk, Laura, and Finnie, Paul (2007). The Impact of Market Structure, Contestability and Institutional Environment on Banking Competition, *De Nederlandsche Bank, Working Paper*, No. 156.
- Bassem A. (2008). E-Commerce, Digital Economy Gate, *Economic Studies Journal*, *House of Wisdom* tarafından yayınlanan üç aylık dergi, Bağdat, Sayı 21.
- Bukhala, S. and Qureshi, M. A. (2016). the development of market concentration indicators and their impact on Banking Competition in Algeria, *Researcher Magazine*, *Kasdi Merbah Ouargla University*, Issue 16.
- Burke, B. (2014). *E-Business*, *Lebanon Office Publishers*, *Egyptian International Publishing Company*, Longman , 177- 179 .
- Central Bank of Iraq (2016). Research Department ,AnnualReport.
<https://cbi.iq/static/uploads/up/file-157122039798218.pdf>
- Chen , S.Y. and Macredie , R. (2010).“Web-based interaction: a review of three important human factors,” *International Journal of Information Management*, 30(5). pp. 379 387.
- Ceylan, E. E. (2013). İnternet Bankacılığı Ve Bankaların Hukuki Sorumlulukları/İstanbul Bilgi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/6:
<https://silo.tips/download/yrdo-dr-leyla-keser-berber>
- Chung , N. Kwo, S. J. (2009). Effect of trust level on mobile banking satisfaction: a multigroup analysis of information system success instruments. *Behaviour & Information Technology*, 28(6), 549-562.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/363138>

- Ciciretti , R. Hasan, I. and Zazzara , C. (2008). Do Internet Activities Add Value? Evidence from Traditional Banks, *Journal of Financial and Services Research*,35(1), pp. 81-98.
- Cruz , F.F. Cultural Marketing - Cultural Sponsorship (2016). The history of Banking, .linkedin: <https://tinyurl.com/yosxcp3v>
- Dahim, Kawthar , M. (2016), Privatization and its role in developing the banking sector in Iraq, *Journal Al-Kut for Economic and Administrative Sciences*, Al-Kut University, Issue 24.
- Demirel , S. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinin Dijital Bankacılık İşlemleri Üzerinde Etkisi / *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi* / s50 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1817588>
- Dasho , A. Meka, E. Sharko , G. Bahollı, I. (2016). s 2/Digital Banking the Wave of the Future; <https://tinyurl.com/yvrte2z2>
- Doll, M. (2010), *Bank concentration, competition and financial stability*, MasterThesis, Tilburg School of Economics and Management, University of Tilburg . <https://cbi.iq/static/uploads/up/file-157122039798218.pdf>
- Margarete, Biallas. Momina, Aijazuddin. and Lory, Camba. Opem.(2019).The Case for Responsible Investing in Digital Financial Services. *EMCompass / IFC*: <http://saruna.mnu.edu.mv/jspui/bitstream/123456789/10585/1/The-Case-for-Responsible-Investing-in-Digital-Financial-Services.pdf>
- Erik ,F. Frost , J. Gambacorta, L. Natarajan , H. and Saal ,M. (2021). Fintech and the digital transformation of financial services: *implications for market structure and public policy/ Monetary and Economic Department / s 4-5*:<https://www.bis.org/publ/bppdf/bispap117.pdf>
- Farhan, I. A. (2010). *Irak'ta elektronik bankacılık, ret ve tasdik arasında*, Wasit Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Fakültesi'ne sunulan bir yüksek lisans tezi.
- Financial stability report. (2021). Twelfth Issue. Central Bank of Iraq, *Department of Continuing and Financial Stability*. <https://2u.pw/dnXq5BE>
- Ghosh , S. Majumder ,A. Goswami ,J. Saraju ,M. Kumar, A. Bhattacharya, B.K.(2017). Swing-Pay: One Card Meets All User Payment and Identity

Needs: *A Digital Card Module using NFC and Biometric Authentication for Peer-to-Peer Payment.*

George A. S. (2022). Bank, www.britannica.com, Retrieved.

Ghalib, A.(2018). Uluslararası ticaret için bankalar ve destek :
<https://tinyurl.com/ykt75mlj>

Dijital, (2022). Irak. [slideshare.net/Data Reportal](https://slideshare.net/DataReportal): <https://2u.pw/jP2YokO>

Gobat , J.(2021). is a Senior Economist in the Monetary and Capital Markets
Department of *the International Monetary Fund*.

Gojil ,M. Nasiri , N. A. (2020). Bankacılık sektörünün dijitalleşmesi ve krizler

sırasındaki etkisi - *Gulf Bank Cezayir örneği*, s. 76
– 77. <https://tinyurl.com/yo5dvobf>

Hamid , A.H. Mousa E.A. and Hamad A.A. (2018).“Upper limit superior and lower
limit inferior of soft sequences,” *International Journal of Engineering and
Technology (UAE)*, 7(7). pp. 306–310, 2018.

Gomachab,R. and Maseke, B.F.(2018). “+e impact of mobile banking on customer
satisfaction:commercial banks of Namibia (Keetmanshoop),” *Journal of
Internet Banking and Commerce*, 23(2). p. 1–18.GPFI-WORLD BANK
GROUP , The impact of COVID-19

Husni, B. (2012) , 71, *The possibilities of raising the efficiency of the performance
of the Algerian banking system in the light of contemporary economic and
banking changes*, Master Thesis, Algeria.IEEE Consumer Electronics
Magazine. 6(1), 82
93.<http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/150malicozum/5.pdf>

International, Michael (2007) , 31 , Financial Liberalization in Developing
Countries, *Journal of Finance and Development*, *International Monetary
Fund*.

Irak Merkez Bankası / İstatistik ve Araştırma Genel Müdürlüğü: 2016

Irak Merkez Bankası Yıllık Finansal İstikrar Raporu, (2016). <https://2u.pw/IljBcjO>

- Irak Merkez Bankası, (2021).İstatistik Bülteni.
<https://cbi.iq/static/uploads/up/file165899787433978.pdf>
- Irak Merkez Bankası, (2022).Finansal İstikrar Raporu.
<https://cbi.iq/static/uploads/up/file165899787433978.pdf>
- Irak Merkez Bankası, İstatistik ve Araştırma Dairesi, Parasal ve Mali İstatistik Dairesi.
- Irak Merkez Bankası, Ödemeler Dairesi, (2022).Qi Card.
<https://cbiraq.org/SeriesChart.aspx?TseriesID=414>
- ITU WRC, Skills Development for the Digital Economy, Dubai,(2021).
<https://www.itu.int/ar/mediacentre/backgrounders/Pages/skills-development-digitaleconomy.aspx>
- Jabbar, J.İ. (2015).(Banking Reform in Iraq: Foundations and Elements, *Al-Kout Journal For Economic and Administrative Sciences*, Wasit University, Issue 19.
- Jassem , A. (2007). 126, banking developments in Iraq. *Iraqi Sciences Economic for Journal Iraqi Fifth Year - Thirteenth Issue*.
<https://www.iasj.net/iasj/pdf/a6763d1a9fc936f0>
- Jassim , A.S.S. (2020). Electronic Payment Systems and the Opportunity of Their Impact on Banks Profitability / Applied Research in a Sample of Iraqi Commercial Banks, *Journal of Accounting and Financial Studies*,15(51).YEAR.2020
<https://www.iasj.net/iasj/download/6a7d9a742d3a4c2d>
- Jayawardhena, C.(2004), measurement of service quality in internet banking: The development of an instrument, *journal of marketing management*, 20, pp.185-207.
- Jonas,V., et al., Financial Technology in the Middle East and North Africa, *Trends in the Financial Services Sector*, p, 14-34.

- Jose , A. Kumar D. G. G. and Varghese R. (2017). “Factors influencing customer adoption of mobile banking services with special reference to ernakulam district,” *IOSR Journal of Business and Management*, 19(11) pp. 41–47.
- Judy ,H.H. - Dosari, S. (2021). Banking Management Lecture.[https://uomustansiriyah.edu.iq/media/lectures/10/10_2021_01_14!01_24_36_PM.ppt x](https://uomustansiriyah.edu.iq/media/lectures/10/10_2021_01_14!01_24_36_PM.pptx)
- Jumaa, P. ve Amal,Y. (2017). Ekonomik faaliyetin finansmanında ticari bankaların etkinliğinin rolü, *Tarım ve Kırsal Kalkınma Bankası vaka çalışması*, "Adrar Agency",s 6. <https://tinyurl.com/yvktumrs>
- Kale, S. (2017). Türk Bankacılık Sektörünün Aracılık Fonksiyonu. *Finansal Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 209-220.
- Kanaan, at (2005). Banking Reform in Syria, *Syrian Economic Sciences Association*, Syria, p 5-7 .
- KAPITA Business Hub. (2022). An overview of the Iraqi banking sector and financial infrastructure. <https://www.kapita.iq/content/issue/lmh-aaam-aan-alktaaaalmsrfyalaarak-y-oalbn-y-alhty-almaly>
- Karabulut, T. (2009), “Küresel Finansal Kriz ve Türk Dünyasının Makroekonomik Göstergelerine Etkisi; Türkiye ve Azerbaycan Örneği”, *Journal of Azerbaijani Studies*, ss.405- 422, Bakü-Azerbaycan. https://www.academia.edu/download/53054314/Bostan-Bolukbas_2011.pdf
- Kaya, F., Akın, F. Cambaz, M. E. Doğan, Ö. Ersoy, A. Y. Yurttadur, M. (2017). *Bankacılık Giriş ve İlkeleri* (5 b.). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Kassem, M. (2007) Economic Reform, *The Egyptian House*, Cairo, Egypt , 29-30
- Kiljan, S. Vranken, H. and van Eekelen, M. (2018). Evaluation of transaction authentication methods for online banking. *Future Generation Computer Systems*, 80, 430-447
- Kurdi, A.A. (2010). Ekonomi ve İşletme , The most important functions of commercial banks: <http://kenanaonline.com/users/ahmedkordy/posts/157493>
- Lutfi, T. J, Salah El-Din , J. (2010). “Electronic Banking and its Role in Promoting and

Developing Modern Payment Systems for Electronic Commerce”. p. 2.
<https://admics.uomustansiriyah.edu.iq/index.php/admeeco/article/view/115>

Makttoof, N. and Khalid, H. (2018). A Review of Mobile Banking Adoption Factors by Customers for Iraqi Banks. *International Journal of Engineering & Technology*, 7(3.20).629-637
<https://journals.nawroz.edu.krd/index.php/ajnu/article/view/826>

Mashidani , W. (2008), *Banking Department*, Baghdad College of Economic Sciences, Books and Documents House, Baghdad, Iraq , 63-64 .

Marous, J. (2017). Co-Publisher of The Financial Brand, CEO of the Digital Banking Report, and host of the Banking Transformed podcast: <https://tinyurl.com/yvxpf9oj>

Marco, G. Dowshen N. Saha S. Sarreal R.R. ve Andalibi N. (2017). TreatYoSelf: Empathy-driven behavioral intervention for marginalized youth living with HIV., *Pervasive Health*, Erişim Adresi <https://pdfs.semanticscholar.org/b16e/e74ab81d95cd1c8f2541fb1870db1e45423a.pdf>

Menüç, I. T. (2017). Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Yapısal Değişimi. *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 1-14.

Mavi Şirket ,Elektronik ödeme için (2022). <https://blue.com.iq/14270-2/>

Merkez bankası veri istatistik sitesi , (2022). Finansal katılım / İstatistik sitesi
<https://cbiraq.org/SubCategoriesTable.aspx?SubCatID=119>

Merkez bankası veri istatistik sitesi , (2022). Finansal katılım / Ödemeler Departmanı. <https://cbiraq.org/SeriesChart.aspx?TseriesID=409>

Merkez bankası veri istatistik sitesi , (2022). Finansal katılım / İstatistik sitesi.

Merkez bankası veri istatistik sitesi , 2022 , Finansal katılım / Ödemeler Departmanı.
<https://cbiraq.org/DataValues.aspx?dtFrm=12/31/2017&dtTo=04/27/2023&tmId=409&dtformat=MMM,yyyy>

Merkez bankası veri istatistik sitesi (2022). Finansal katılım.
<https://cbiraq.org/DataValues.aspx?dtFrm=12/31/2017&dtTo=05/01/2023&tmId=419&dtformat=MMM,yyyy>

- Merkez bankası veri istatistik sitesi,(2022).Finansal katılım:
<https://cbiraq.org/SeriesChart.aspx?TseriesID=419>
- Merkez bankası veri istatistik sitesi, (2022). Ödeme sistemi endeks.
<https://cbiraq.org/DataValues.aspx?dtFrm=01/31/2009&dtTo=04/27/2023&tmId=361&dtformat=MMM,yyyy>.
- Merkez bankası veri istatistik sitesi, (2022). Ödeme sistemi endeks.
<https://cbiraq.org/SeriesChart.aspx?TseriesID=337>
- Merkez bankası veri istatistik sitesi, (2022). Ödeme sistemi endeks.
<https://cbiraq.org/SeriesChart.aspx?TseriesID=361>
- Merkez bankası veri istatistik sitesi,(2022).Ödemeler Departmanı.
<https://2u.pw/h32f2Ne>
- Merkez bankası veri istatistik sitesi , 2022 / Ödemeler Departmanı.
- Merkez bankası veri istatistik sitesi , 2022 / Şubeler Arası Takas Sistemi.
<https://cbiraq.org/DataValues.aspx?dtFrm=01/31/2011&dtTo=05/01/2023&tmId=354&dtformat=MMM,yyyy>
- Merkez bankası veri istatistik sitesi,(2022). Şubeler Arası Takas Sistemi.
<https://cbiraq.org/SeriesChart.aspx?TseriesID=354>
- Metwally, H. (2003) International Monetary Fund, translation of Dar Tlass, Damascus, Syria , 215-219 .
- Mukherjee, A. and Nath, P. (2003). A model of trust in online relationship banking. *International Journal of Bank Marketing*. 21(1), 5-15.
- Mutahar, A. M. Daud, N. M. Thurasamy, R. Isaac, O. and Abdulsalam, R. (2018). The Mediating of Perceived Usefulness and Perceived Ease of Use: The Case of Mobile Banking in Yemen. *International Journal of Technology Diffusion (IJTD)*, 9(2), 21-40.
- Onay, C. and Ozsoz, E. (2013). The impact of Internet-Banking on Brick and Mortar Branches: The Case of Turkey. *Journal of Financial Services Research* 44, 2, pp.187-204.

- Özbay, R.D. Dinçer, H. Hacıoğlu , Ü. (2011). Internet based Innovation Strategy for the Banks in the Era of 2008 Global Financial Crisis, s 86-88.
<https://tinyurl.com/ykcdtq2l>
- Rais, A. (2014). The contribution of foreign banks to the development of the credit market in Algeria from During the activation of banking services, s 45-46
- Qi Card Company, (2022). Elektronik transfer ve kredi kartlarıyla ödeme için:
<https://qi.iq/arabic/contact-us>
- Nas Pay şirketi: (2022). Elektronik bankacılık hizmetleri şirketi,.
<https://www.nasspay.com/ar/>
- GPI on digital financial inclusion, (2021): <https://tinyurl.com/yruoquzx>
- Rais ,A.(2014). The contribution of foreign banks to the development of the credit market in Algeria from During the activation of banking services / s 53:
<https://2u.pw/bRvxP7t>
- Rombel, A. (2010) technology helps banks stay ahead: Annual Survey, Global Finance, P.31:
- Economy and The Decentring of Economic Geography. Trans Inst Br Geogr NS 32 313-330 2007, 313-330. <https://tinyurl.com/yvll95pb>
- Pollard, J. And Samers, M. (2007). Islamic Banking and Finance: *Postcolonial Political*
- Ferguson N.(2008). *The Ascent of Money: A Financial History of the World* (New York: Penguin Press,), 32-33.
- Rose , Peter S. (2002). " *Commercial Bank Management* " , 4th Edition , McGraw - Hill Companies , Inc. , New York , USA . <https://tinyurl.com/ypbqwvyt>
- Shatha, K. (2016). The Reality of the Banking System in Irak, Ekonomik Çalışmalar Birimi, *Rawabet Araştırma ve Stratejik Araştırmalar Merkezi*: 2016
- Salman , M.S. (2013). The Agricultural Bank between Specialized Work and Universal Banking. s 132-133,; <https://tinyurl.com/2xega9pg>
- Sevim, U. Eyüboğlu, K.(2016).Ticari Banka Performansının İçsel Belirleyicileri: Borsa İstanbul Örneği . *Doğuş Üniversitesi Dergisi* , 17 (2) , 211-223 . Retrieved fro <https://dergipark.org.tr/en/pub/doujournal/issue/66675/1043185>

- Shaikh , A.A and Karjaluoto,H.(2016). “Mobile banking services continuous usage-- case study of Finland,” in Proceedings of the 2016 49th Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS), pp. 1497–1506, IEEE, Koloa, HI, USA, 2016 January.
- Safeena, R., Kammani, A. ve Date, H. (2018). Exploratory Study of Internet Banking Technology Adoption. *Technology Adoption and Social Issues: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications*. s 333-355 USA: IGI Global.
- Shendi, Qassem, A.(2011). Elektronik bankacılık, kalıpları ve kabul ve ret seçenekleri, *Bağdat Üniversitesi İktisadi Bilimler Fakültesi Dergisi*, No. 27.
- Shiha, M.R. Money, (1999). Banking and Credit, New University House, Egypt, s 75 : <https://tinyurl.com/2xd9kxfy>
- SlideShare from Scribd / Dijital (2022). Irak. <https://2u.pw/71RelRX>
- Soludo C.C. (2009). Global Financial and Economic Crisis: How Vulnerable is Nigeria? CBN working paper. <https://2u.pw/jhjJtdH>
- Sugar, Nabil (2009) When will the banking reform in Syria begin, *Syrian Economic Sciences Association*, Syria , 3-5.
- Sümer , G. (2016). Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi Ve Ab Bankacılık Sektörü İle Karşılaştırılmas Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (2016) s 487:<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/286755>
- Tait, F. and Davis, R.H.(1989). The development and future of home banking. *International Journal of Bank Marketing*, 7(2), 3-9.
- Takan, M. (2001). *Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim*, Nobel Kitapevi, Adana
- Tareq ,T.(2007). “Küreselleşme ve İnternet Ortamında Bankacılık Yönetimi,” Dar Al-Fıkr Al-Jamei, İskenderiye, s. 117.
- The annual report of Al-Rafidain Bank, (2007).
- Topcu B. (2021). Dijital Ekonomi ve Göstergelerinin Sürdürülebilir Kalkınma Üzerindeki Etkisi: AB Ülkeleri Örneği/ s457 458:<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mana/issue/64779/958754>

Tutar , S. (2020). Finans ve Bankacılık Sisteminde Yapay Zekâ Kullanımı: Kullanıcılar Üzerine Bir Uygulama, S 31: <https://dergipark.org.tr/en/pub/bifd/issue/54117/690982>

Ürdün Merkez Bankası, (2021). Teknolojik Devrime Yanıt Olarak Dijital Bankalar Oluşturuyor, *Petra* . <https://www.ammonnews.net/article/639067>

V. Venkatesh, M. G. Morris, and P. L. Ackerman,(2000). “A longitudinal field investigation of gender differences in individual technology adoption decision-making processes,” *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 83(1). pp. 33–60, 2000.

Venkatesh, V. Morris, M.G. Davis, G.B. and Davis,F.D.(2003).“User acceptance of information technology: toward a unified view,” *MIS Quarterly*,27(3). pp. 425–478, 2003.

Vural, E. (2019). *Bankacılık Sektöründe İnternet Bankacılığı ve Mobil Bankacılık Uygulamalarının Finansal Hizmet Kalitesinin Müşteriler Tarafından Değerlendirilmesi*. Bankacılıkta Bir Uygulama. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tez. <https://dergipark.org.tr/en/download/articlefile/1817588>

Waheeda, (2018). Developing the incubating environment for financial technology and the expected role in achieving economic development, with special reference to Iraq. https://uomustansiriyah.edu.iq/media/lectures/10/10_2018_12_17!09_37_46_PM.pptx

World Bank Group , digital development , (2022) : <https://www.albankaldawli.org/ar/topic/digitaldevelopment/overview>

World Bank, International Reconstruction and Development Group, Annual Report 201, p.56-59 .<https://cbi.iq/static/uploads/up/file-157122039798218.pdf>

Yasser , A. (2020). The modern establishment of the Iraqi banking system in a hundred years.<https://portal.arid.my/ar-LY/Posts/Details/401b30e8-f1ff-44a0-b934ab60a66a62e6>

- Yetğz A. (2009). *Ofis Mobilyaları Ve Ofis Mobilyalarının Tasarımını Etkileyen Ergonomi Faktörünün İncelenmesi, Adana'da Bir Banka Örneği / Yüksek Lğsans Tezğ / Adana, 2009/s 9-10.*
- Yıllık Rapor, Irak Merkez Bankası, (2009).
https://www.cbi.iq/documents/Annual_economic_report2009.pdf
- Zaidi H, (2013). “The Importance of Electronic Banking in Improving Banking Operations”: p. 40.
<https://admics.uomustansiriyah.edu.iq/index.php/admecon/article/view/115>
- Zain Cash Company. (2022). Elektronik transfer ve ödeme için:
<https://www.zaincash.iq/ar> 18 Types of Bank Services, Retrieved 2021-2-9.
Edited. www.iedunote.com
- Yildirim,O.R. (2004).Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve SektördeYaşanan Mali Riskler. *Dış Ticaret Dergisi*, 36.(12).
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/185227>
- Zhou, Z. Jin, X.L. Vogel ,D.R. Fang,Y. and Chen,X. (2011).“Individual motivations and demographic differences in social virtual world uses: an exploratory investigation in Second Life.*International Journal of Information Management*, 31(3),261-271. <https://2u.pw/qP2PXD1>

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	MOTHANA NEAMAH ALI ALI
Doğum Yeri	
Doğum Tarihi	

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Tikrit Üniversitesi
Fakülte	İdari ve İktisad Fakültesi
Bölüm	Bankacılık ve Finans

YÜKSEK LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Bankacılık ve Finans

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	YDS (....) YÖKDİL (....) TOEFL (....) EILTS (....)
...	

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	
Görevi/Pozisyonu	
Tecrübe Süresi	

KATILDIĞI

Kurslar	
Projeler	

